PENTAGRAM

LECTORIUM ROSICRUCIANUM

Zeventiende jaargang nummer twee

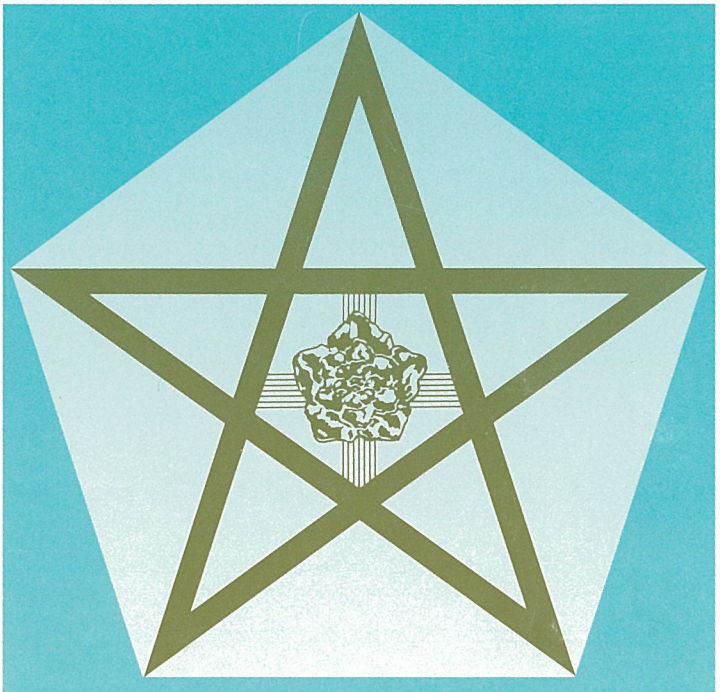

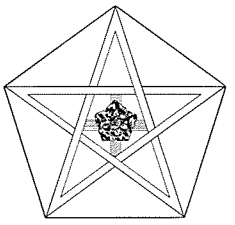

Tijdschrift van de Internationale School van het Gouden Rozenkruis

Lectorium Rosicrucianum

Verschijnt in de volgende talen:
Nederlands, Duits, Engels, Frans, Hongaars, Italiaans*, Pools, Portugees, Spaans*, Zweeds.
Het blad verschijnt zesmaal per jaar (* viermaal per jaar)

Redactie
Lectorium Rosicrucianum,
Bakenessergracht 11-15,
NL-2011 JS Haarlem

Administratie:
Stichting Rozekruis Pers,
Bakenessergracht 5,
NL-2011 JS Haarlem

Lectorium Rosicrucianum v.z.w.
Lindenlei 12,
B-9000 Gent
Vertegenwoordigd door
E. De Keyser

Abonnementsprijs:
Per jaar fl. 45,–
Losse nummers fl. 9,–

België
Per jaar Bfr. 850
Losse nummers Bfr. 180

Andere landen:
Per jaar fl. 59,50

Stichting Rozekruis Pers
Haarlem, postgiro 522103

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit PENTAGRAM is alleen toegestaan met bronvermelding en onder toezending van een bewijsexemplaar aan de uitgeefster.

PENTAGRAM

Het tijdschrift Pentagram stelt zich ten doel de aandacht van zijn lezers te vestigen op de nieuwe tijd die aangebroken is. De Internationale School van het Gouden Rozenkruis, vertegenwoordigd door het Lectorium Rosicrucianum, reageert op de bevrijdende impulsen die in onze tijd tot de mensheid uitgaan. Zij stelt zich geheel in dienst van de mensheidsbevrijdende arbeid, die de Universele Broederschap in deze tijd zeer krachtig onderneemt. De opdracht van de mens is: het weven van het Soma Psychikon, het gouden bruiloftskleed, een voertuig waarmee hij de bovennatuur kan betreden, na het lagere leven en de dood te hebben overwonnen.

Het Pentagram is door alle tijden heen het symbool geweest van de wedergeboren mens, de nieuwe mens. Het is eveneens het symbool van het universum en zijn eeuwige wording, waarin het Godsplan tot openbaring komt.
Een symbool heeft echter alleen waarde indien het tot realiteit gevoerd wordt. Als de mens het pentagram in zijn mikrokosmos heeft verwerkelijkt, heeft hij de dood overwonnen. Dan staat hij op het pad van transfiguratie.
Het blad Pentagram richt de lezer nu op deze geestelijke revolutie, die in hemzelf moet plaatsvinden.

Inhoud:

2 November 1994: Symposium te Wolfenbüttel: «Rozenkruis als Europees verschijnsel in de 17de eeuw»

4 Hermes Trismegistos - Christian Rosencreutz: Synthese van hermetische filosofie uit het Oosten en hermetisch-christelijke filosofie uit het Westen

18 Johann Valentin Andreae geïnspireerd door de Rozenkruisers

21 Uit het dagboek van Prinses Antonia van Württemberg

25 J. van Rijckenborgh: modern rozenkruiser en hermetisch gnosticus

37 De rozenkruisers als Europees verschijnsel in de 17de eeuw en de kronkelpaden van het onderzoek. Dr. C. Gilly

1995
Zeventiende jaargang
nummer twee

November 1994: Symposium te Wolfenbüttel

Van 23 tot 25 november 1994 vond in de Herzog August Bibliotheek in Wolfenbüttel, Duitsland, een symposium plaats met als thema: «Rozenkruis als een Europees verschijnsel in de 17e eeuw.» Dit symposium werd in samenwerking met de Bibliotheca Philosophica Hermetica uit Amsterdam georganiseerd. Beide bibliotheken herbergen een grote verzameling Rozenkruisers-geschriften uit de begintijd van de klassieke Broederschap van het Rozenkruis. Na de eerste drukken van de beroemde *Manifesten* (de *Fama*, de *Confessio* en het *Scheikundig Huwelijk*) verschenen er duizenden geschriften als reactie. Veel van deze geschriften zijn bij houden gebleven en zij bevinden zich in een grote verzameling in beide bibliotheken.

Het driedaags symposium werd in de Bijbelzaal van de Herzog August Bibliotheek gehouden. Twintig sprekers verleenden hun medewerking. De Bijbelzaal is een historische plaats; alleen reeds vanwege de verzameling van 3000 eerste drukken van bijbels in vele talen die door Hertog August bijeen werd gebracht. De bibliotheek werd in 1572 door Hertog Julius zu Braunschweig-Lunenburg gesticht en is vooral beroemd geworden door Hertog August de Jongere (1579-1666) naar wie zij ook vernoemd is. Deze heeft de verzameling uitgebreid tot 135.000 geschriften die zijn samengebracht in 40.000 boeken. Daardoor werd zijn bibliotheek in die tijd de grootste van Europa. Leibniz en Schelling hebben er later, als bibliothecarissen, in Europa grote bekendheid aan gegeven. Inmiddels omvat de boekenschat 800.000 boeken, waarbij de Rozenkruisersgeschriften een opvallende plaats innemen. Bijzonder is ook de uitgebreide briefwisseling tussen Hertog August en Johann Valentin Andreae. En de laatste verzameling van Andreae's boeken die in deze bibliotheek is ondergebracht. Hertog August had grote belangstelling voor al deze werken en voor de Rozenkruizersgedachte die daarin was neergelegd. Als een bijzonder merkwaardige gebeurtenis zij vermeld, dat tijdens het symposium toevallig ook de geloofsbelijdenis van Adam Haslmayr tussen de andere geschriften werd ontdekt. Het was bekend dat hij deze had geschreven tijdens zijn deportatie naar de galeien, waartoe hij was veroordeeld vanwege zijn grote symphatieën voor de Rozenkruisers Broederschap. Dit geschrift was tot op dat moment nog steeds niet teruggevonden. Zoals bekend wordt Adam Haslmayr in de *Fama* genoemd en geëerd en verder worden de Jezuïeten aangeklaagd, omdat zij hem naar de galeien lieten sturen. Al deze feiten verklaren ook de reden, waarom dit symposium zo belangrijk is en waarom het temidden van deze historische boekenverzameling werd gehouden.

De lezingen stonden voornamelijk in het teken van de 17de eeuwse Rozenkruisers en van de betekenis van hun *Manifesten*. Zij behandelden vooral de grote invloed die zij hadden op het Europa van die dagen. Dat dit verschijnsel zich niet beperkte tot het begin van de 17de eeuw, is bekend. Omdat de Broederschap van het Rozenkruis ook in onze tijd aktueel is, een nieuwe impuls uitzendt en bij

HERZOG AUGUST BIBLIOTHEK WOLFENBÜTTEL

in Zusammenarbeit mit der

BIBLIOTHECA PHILOSOPHICA HERMETICA AMSTERDAM

35. Wolfenbütteler Symposion

Rosenkreuz als europäisches Phänomen
im 17. Jahrhundert

De Heilige Berg, een Rozekruisers symbool. «Deze berg nadert ge op zekere nacht, zo lang en duister. Zo deze komt! Bereidt u toe in gebed. Houdt u aan de weg, maar vraagt niet waar hij ligt. Volgt slechts uw Gids die u zijn diensten aanbiedt en u tegemoet komt.» Thomas Vaughan, *Lumen de Lumine, 1631.*

velen in de de belangstelling staat, hebben leiding en organisatoren van het symposium besloten ook de schijnwerpers te richten op het Moderne Rozenkruis. En op hun relatie met de 17de eeuwse Rozenkruisersgedachte. Daartoe waren enkele leden van het Lectorium Rosicrucianum uitgenodigd om in deze zin een bijdrage te leveren. De redactie van het Pentagram meent haar lezers de inhoud van deze lezingen niet te mogen onthouden. De toespraken van de heren H. Albert, A.H. van den Brul en J.R. Ritman vindt u in dit nummer opgenomen. De heer J.R. Ritman gaf een uitvoerige beschrijving van de impulsen van de Broederschap des Levens en legde uit hoe daaruit de Rozenkruisersbroederschap, de Tübinger kring en de *Manifesten* waren ontstaan. Dat was een geweldige geestelijke impuls, waaraan vooral de zeer achtenswaardige persoon van Tobias Hess een groot en inspirerend aandeel had. Hij was het voornaamste doorvoerkanaal voor deze geestelijke impuls. In de toespraak van de heer H. Albert wordt u bepaald bij de jaren dat Johann Valentin Andreae in Calw (Zuid-Duitsland) heeft geleefd en gewerkt. En bij zijn invloed op het ontstaan van het Rozenkruis. Deze spreker baseerde zich onder andere op de beroemde kabbalistische «Lehrtafel» in Bad Teinach, die werd ontworpen door Prinses Antonia von Württemberg. In de «Lehrtafel» zijn veel aanwijzingen van Andreae verwerkt.

Hoe de impuls van de Broederschap in de 20ste eeuw is opgepakt, vernieuwd en uitgewerkt, werd toegelicht door de heer A.H. van den Brul. Hij sprak over het leven en het werk van *de* Rozenkruiser en Hermetisch-Gnosticus van de 20ste eeuw: Jan van Rijckenborgh. En als vierde hebben wij de toespraak van Dr. Carlos Gilly opgenomen, omdat u daarin een schitterend overzicht vindt van de historische reacties op het optreden en de *Manifesten* van de Rozenkruisersbroederschap.

Tenslotte zij vermeld dat dit symposium wordt gevolgd door een expositie in de Herzog August Bibliotheek te Wolfenbüttel - van 3 maart tot 28 mei a.s. - en in de Bibliotheca Philosophica Hermetica te Amsterdam - van 16 juni tot 15 oktober 1995.

Redactie Pentagram

Hermes Trismegistos - Christian Rosencreutz

De geboorte van de Rozenkruisers broederschap in Tübingen

De Bibliotheca Philosophica Hermetica heeft sinds haar naar buiten treden in 1984, toen de bibliotheek haar deuren voor buitenstaanders opende, het principe «Ad Fontes», naar de bron, steeds hoog in haar vaandel gedragen.

In de eerste openbare tentoonstelling «De klassieke erfenis der Rozenkruisers» die in januari 1985 werd geopend, schreven wij in de inleiding van de catalogus: «Het onderwerp van deze tentoonstelling verwijst naar een geestelijk krachtveld, waaruit ononderbroken bemoeienis plaatsvindt met wereld en mensheid. Zij baseert zich hierbij op de geestesgeschiedenis van Europa. De hermetisch-christelijke traditie en de spirituele betekenis van dit krachtveld liggen verankerd in twee mysteriegestalten: Hermes Trismegistos en Christiaan Rozenkruis. Het is niet de naam, of in dit geval een persoon, die tot ons spreekt, maar een duidelijk aantoonbare erfenis die in stoffelijke vorm bestaat.»

Door die lijn consequent te volgen, staan wij vandaag de dag met de medewerkers van de bibliotheek in de volle werkelijkheid van het zichtbaar maken van een hermetisch-christelijke en gnostieke traditie waarvan binnen de Bibliotheca Philosophica Hermetica 16.000 geschriften worden bewaard. Met betrekking tot de Rozenkruisersgeschriften zijn uit de periode 1600-1654 alle bekende teksten vastgelegd. En in boekvorm zijn er ruim 200 originele drukken aanwezig. Als zodanig herbergt de BPH het grootste bestand aan bestaande Rozenkruisersgeschriften ter wereld.

In de tentoonstelling van 1985 brachten wij 44 gedrukte boeken en handschriften te zamen, waarbij naast diverse uitgaven van het *Corpus Hermeticum* en de *Manifesten der Rozenkruisers*, ook de werken van Suso, Paracelsus, Pico della Mirandola, Campanella, Jacob Böhme en andere hermetisch-filosofische geschriften werden getoond.

Basis voor wetenschappelijk en historisch onderzoek

In november van 1986 werd in het symposium *Johann Valentin Andreae 1586-1986. Die Manifesten der Rosenkreuzerbruderschaft* dat ter gelegenheid van de 400ste geboortedag van Johann Valentin Andreae in Amsterdam plaats vond, de basis gelegd voor een wetenschappelijk en historisch onderzoek. Inmiddels is duidelijk gebleken, dat de gelijknamige catalogus van Dr. Carlos Gilly een schat aan informatie bevat over de betrokkenheid van de drie samenstellers van de *Manifesten*: Tobias Hess, Christoph Besold, Johann Valentin Andreae. Maar tevens over hun tijdgenoten. Als zodanig was deze tentoonstelling een indrukwekkende start. Er waren 64 geschriften aanwezig, waaronder bruiklenen uit de Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel (met autographen van J.V. Andreae; o.a. zijn levensbeschrijving) en uit de Universitätsbibliothek van Salzburg vier geschriften uit het oorspronkelijke bezit van Tobias

Hess, die later bij Christoph Besold terecht zijn gekomen. Ook waren er handschriften van de *Fama Fraternitatis* uit de Wellcome Library te Londen. En niet te vergeten het Nederlandse exemplaar van de *Fama Fraternitatis* uit 1615 dat in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag wordt bewaard. Met vertrouwen kunnen wij dan ook uitzien naar de tentoonstelling die in maart 1995 in de Herzog August Bibliotheek wordt gehouden en waar wij een keuze van 250 geschriften zullen tonen die deel uitmaken van een Rozenkruiserbestand, waarin een duizendtal handschriften, drukken en andere documenten zijn samengebracht.

Resultaten tekenen zich duidelijk af

In de Acta van het symposium in 1986, die met de titel *Das Erbe des Christian Rosenkreuz* in 1988 in boekvorm verschenen, kwam destijds reeds duidelijk het resultaat van het eerste onderzoek binnen een kring van deelnemers naar voren. Terugblikkend op dit eerste symposium in 1986, is het verrassend te constateren hoe dicht de diverse deelnemers met de inhoud van hun toespraken de kern van de ontstaansgeschiedenis reeds benaderden.

En nu wij in deze dagen, in het symposium dat ons in de Herzog August Bibliotheek samenbrengt, mogen spreken over *Die Rosenkreuzer als Europäisches Phänomen im 17. Jahrhundert*, nemen wij de draad weer op, die ons in 1986 in Amsterdam reeds samenbracht.

Nu, acht jaar later, zijn de namen Tobias Hess (1558-1614), Christoph Besold (1577-1638) en Johann Valentin Andreae (1586-1654) voorgoed onverbrekelijk verbonden met de ontstaansgeschiedenis van de Rozenkruisersbroederschap die in het jaar 1604 als een nieuwe geestelijke kracht, als een nieuwe ster, in het sterrenteken van Serpentarius en Cygnus werd aangekondigd.

De grote winst die wij gezamenlijk in de afgelopen jaren hebben mogen boeken is wel deze, dat de nevelige, mysterieuze atmosfeer die het ontstaan van de Broederschap met fabels omweefde, volledig is opgeklaard. Ieder van ons, en dat is ook de grote betekenis van dit symposium, heeft zijn eigen bijdrage geleverd en onderhoudt een persoonlijke relatie met dit onderwerp. De vele vragen die hiermee samenhangen, hebben de gemoederen van vele onderzoekers in de afgelopen jaren reeds bezig gehouden. Maar alleen gericht onderzoek op de plaatsen waar de geschriften en de documenten zich bevinden, levert de juiste informatie op.

Tobias Hess. Een man met profetische visie

Door het onderzoek dat vanuit de Bibliotheca Philosophica Hermetica plaatsvindt en door het principe 'Ad Fontes' dat de bibliotheek hanteert, is onze bibliothecaris Dr. C. Gilly in zijn jarenlange bronnenonderzoek tot in de kern van de ontstaansgeschiedenis van de Rozenkruisersbroederschap doorgedrongen. En wat in het begin van onze samenwerking in 1985 een intuïtie, een aftasten en een aanvoelen was, manifesteerde zich reeds spoedig als een gouden draad, die de juiste informatie naar de oppervlakte bracht.

Voorgestelde leden voor de Societas Christiana, Joh. V. Andreae, 1620.

En daarom wil ik in dit verband uitdrukkelijk stilstaan bij Tobias Hess, een man met een profetische visie, die de Bijbel als de basis van zijn leven hanteerde en die de inzichten die hij daaruit verwierf, plaatste als de hoeksteen van zijn leven, Jezus de Christus.

Het was Tobias Hess, die door zijn diepgaande studie van de Bijbel stelde, dat de Bijbel een geheime chronologie bevat die kan worden berekend met de tempelmeetkunst waarover Openbaringen 11:1 spreekt en met de sleutel Davids van Openbaringen 3:7. In *Genesis* analyseerde hij de ontstaansgeschiedenis van de wereld. En hij zag de geschiedenis van de mensheid in onverbrekelijke samenhang met dat grote, vurige, goddelijke teken, de vlammende Driehoek, de Trigonum Igneum van Vader, Zoon en Heilige Geest.

In die samenhang moeten wij dan ook het door hem aangegeven axioma plaatsen dat ook in de *Fama Fraternitatis* beschreven staat als de grondwet van de Broederschap van het Heilige Rozenkruis:

> *«Ex Deo Nascimur» - uit God geboren*
> *«In Jesu Morimur» - in Jezus gestorven*
> *«Per Spiritum Sanctum Reviviscimus» - door de Heilige Geest wedergeboren*

In *Tobias Hess' Onsterfelijkheid* dat door Johann Valentin Andreae werd geschreven naar aanleiding van de sterfdag van Hess - 24 november 1614, nu precies 380 jaar geleden - en dat door de erven Lazarus Zetzner in 1619 werd gedrukt, zegt de auteur: «O, Hess, het maakt niet uit of ik je nu Vader, Broeder, leermeester of gezel noem: in één persoon heb je al die benamingen verdiend». En verder: «Wanneer ik de naam Hess laat vallen, weet ik dat het degenen die hem op intieme voet kenden, zwaar te moede zal zijn. Zij herinneren zich maar al te pijnlijk een gelaat dat een christelijke gestrengheid uitstraalde, een stem die niets dan Gods lof zong, een tegenover iedereen blanke inborst en een onder alle omstandigheden ongekende tegenwoordigheid van geest die bovendien met nederigheid gepaard ging. Degenen die de woonstee van deze nobele ziel niet lijfelijk hebben mogen aanschouwen, moeten zich een man voorstellen van recht postuur, met een rimpelloos voorhoofd, levendige ogen, een scherpe neus, een vriendelijk aangezicht, verfijnde handen, krachtige ledematen en altijd vol beweging. De rijkdommen der natuur verschansen zich namelijk niet altijd achter dikke muren; soms verkiezen zij een delicate behuizing om zich zodoende bevallig aan het mensdom aan te bevelen. Maar wat is er uiteindelijk echt blijvend van wat de aarde ons geeft? [...] Vanaf zijn vroegste jeugd voelde Hess zich aangetrokken tot de geneeskundige behandeling van het menselijk lichaam en tot de aanwending van de natuurlijke hulpmiddelen in deze. Hierin had zijn moeder hem, zoals hij placht te zeggen, met haar huisapotheek ingewijd. Vanaf het moment dat hij het zijne kon doen en geen zorgen meer had om de eerste levensbehoeften, liet hij de medicijnen een steeds grotere rol in zijn leven spelen. Steeds vaker beproefde hij daarop zijn krachten. En toen hij er tenslotte door aangestoken was als door een hevige en zelfs voor de medici onbedwingbare ziekte, werd het echt menens voor hem. En vol ijver trachtte hij een beeld te krijgen van in hoeverre Gods boek groot was en de werken der specialisten eigenlijk maar klein.

Hij liet hen binnen als een vrij man

Zijn hele huis kreeg een andere aanblik; Bartolus en Baldus (rechtsgeleerden) werd de deur gewezen. Hippocrates en

Galenus werden welkom geheten. Hij liet dezen echter binnen als vrij man, aan niemand iets verplicht en op voorwaarde dat zij niets te zeggen zouden hebben over het hogere deel van zijn geest, of dat zij deze in hun ban zouden willen hebben. Daar nu de in purper gehulde leermeesters hem te fijngevoelig waren, voegde hij Paracelsus aan hun getal toe; een man die niet zo gauw ergens onpasselijk van wordt. Die terecht achterdochtig is waar er geen sprake is van een natuurlijk geheel. Die vol geduld is waar het gaat om noeste arbeid en proefnemingen en die het tenslotte niet ontbreekt aan het lef om gespitst te zijn op het fundamentele onderzoek naar de samenstelling van de dingen.»

En met betrekking tot zijn praktische levensweg verklaart Andreae: «Wederom had hij de makkelijke weg kunnen nemen; onder overdonderend applaus had hij met zijn sprongen voorwaarts op het gebied van de natuurkunde en de medicijnen de tempel van de roem en de eeuwige herinnering kunnen bestijgen. Maar hijzelf vond niet dat een mens van resultaat kan spreken, wanneer die geen weet had van Gods alwijsheid in Diens schepping en van Gods opperste mededogen bij het horen van Diens eredienst.

Bij elke vorm van wetenschapsbeoefening blijkt het de mens een plicht om niet te vergeten waarom hij op deze wereld is gezet, wat hij aan het nu en wat hij weldra aan de eeuwigheid verschuldigd is, wat het voedsel van zijn ziel is en waar de grens ligt van de nauwelijks te verzadigen goddelijke Geest. Waaruit Gods omgang met de mens bestaat en wat precies de reiniging van het goddelijke heiligdom inhoudt. En laat hij bovendien niet bevonden worden als een, aan wien het vaderland in de hemelen niets gelegen is. Geheel en al keerde hij zich dus tot de Bijbel (en waar had hij een veiliger toevluchtsoord kunnen vinden?) met al zijn facul-

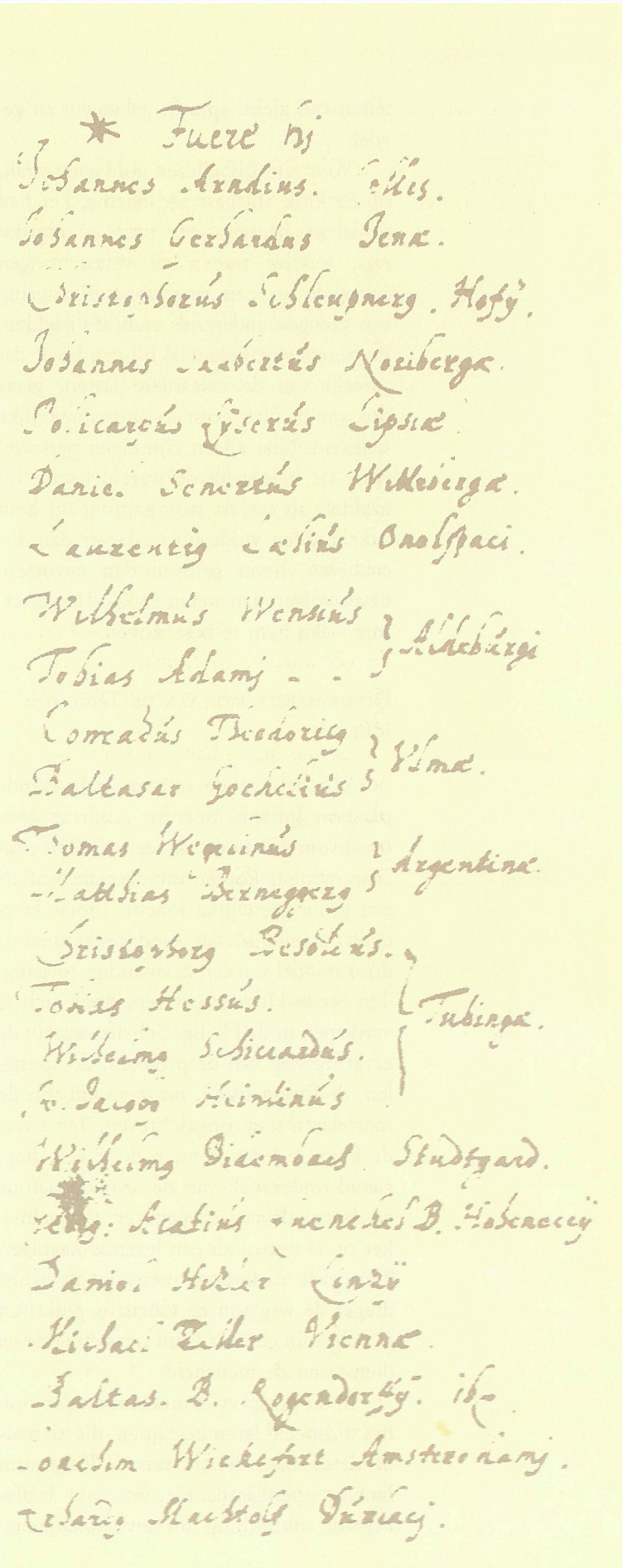

teiten van zicht, spraak, geheugen en gevoel.

Voor zijn Bijbellezen gold geen strak, op de klok afgepast tijdschema, het had eerder iets begerigs, iets stuurs en ongeduldigs, waarbij tranen en verzuchtingen enerzijds en een ongewone glinstering van vreugde anderzijds zich afwisselden. En zoiets past helemaal bij een boek dat spreekt van de zwaardere lasten, maar ook van de ijlste geest en onuitsprekelijke wijsheid. Niet alleen zijn eigen persoon, maar de hele geleerde wereld kwam inmiddels als uiterst stompzinnig op hem over. Bidden wilde hij nu liever dan discussiëren, liever geloven dan navorsen, liever volgen dan weten en God liever ervaren dan hem te beschrijven.»

Derde manifestatie van de Trigonum Igneum

Wij hebben de scherp analyserende persoon Johann Valentin Andreae geciteerd, om hierdoor tot een direkte aanschouwing te komen van datgene, wat als een grote geestelijke kracht Tobias Hess drijft: namelijk, dat God te kennen is door middel van een drievoudige toegang. Ten eerste Hem te ervaren, door zich te verdiepen in de Heilige Schrift, waarin de ervaringsweg van de profeten, de apostelen, de Evangelisten, maar vooral van de martelaren staat opgeschreven. Ten tweede Hem te leren kennen door een diepgaand onderzoek van de levende natuur en daarin als arts, als genezer, als heelmaker op te treden als een levende navolger. Ten derde als levende mens, ja, als kruisdrager de weg van de Christus praktisch te volgen in een daad van naastenliefde en dienst aan de mensheid.

In dit perspectief moeten wij dan ook het tijdsbeeld leren begrijpen, die zich als de derde manifestatie van de Trigonum Igneum openbaarde. Het was voor Tobias Hess de voltrekking van een geestelijke reformatie die met Luther en zijn Reformatie in het jaar 1517 een aanvang nam. Wij kunnen de geest van Tobias Hess niet doorgronden, als wij de beweegredenen niet kunnen analyseren die hij vanuit een diep spiritueel inzicht verwierf.

God verbindt zich direct met de mens

Voor Tobias Hess was er, zoals dat altijd het geval was in de voorgaande geschiedenis en zoals dat in de Bijbel en bij de Profeten is vastgelegd, sprake van een goddelijk ingrijpen. Een mysterie dat God onafgebroken met Zijn schepping en de mens verbindt. Daarom vinden wij juist in belangrijke Bijbelverhalen als het boek Genesis, het boek Daniël, het boek Ezra, het boek Joël en de overige profeten, maar vooral ook in de Apocalyps, die bijzondere bevestiging, dat God Zich direct, door middel van zijn profeten, met de mensheid verbindt.

Daarom was en is de geschiedenis van de mensheid er altijd één geweest, waarin enerzijds de goddelijke volheid zelf zich openbaarde, als de Trigonum Igneum van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Anderzijds waren en zijn de geschriften van de profeten altijd de verbindingsbrug tussen God en de mensheid geweest om het mysterie van de hereniging met de goddelijke volheid te volvoeren.

Tobias Hess was - en is - daarom de grondlegger van de Rozenkruisersprofetie. Daarbij stond het voor hem vast dat hij een nieuwe mensheidsfase moest verkondigen en deze verklaarde hij als de Derde Openbaringsvorm van de Goddelijke Drievuldigheid. Als de periode van de zich openbarende Heilige Geest (De tertio quodam seculo). Veel van zijn aantekeningen die later belangrijke bestanddelen blijken te vormen van de *Fama Fraternitatis*, legde hij vast in zijn eigen Bijbel van Sebastian Castellio, gedrukt in Basel in 1573. Dit boek was, zo schreef

Christoph Besold op het titelblad, onder de weinige boeken die de onvergelijkelijke Tobias Hess bij zijn dood naliet, het boek dat hem tijdens zijn leven het liefst was geweest. Deze Bijbelvertaling van de waarlijk vrome en geleerde Sebastian Castellio nam voor hem de eerste plaats in. Het is in dit geschrift dat wij de eerste aantekeningen vinden die verwijzen naar een nieuwe mensheidsperiode - vanaf de eerste jaren van de 17de eeuw - van de zich openbarende Heilige Geest, de Trigonum Igneum Sancti Spiritus.

Hervorming en vernieuwing van Europa

Toen Tobias Hess eind juni begin juli 1605 door de Theologische Faculteit van de Universiteit van Tübingen vanwege zijn denkbeelden over het nabije Gouden Tijdperk of Saeculum Spiritus Sancti (Tijdperk van de Heilige Geest) ter verantwoording werd geroepen, schreef hij aan zijn landsheer Hertog Frederik van Württemberg een verweer in het Latijn en het Duits.

In de Latijnse versie vertelde Hess de landsheer over het visioen dat hij in zijn jonge jaren beleefd had. Over de leeuw uit het Boek Esdras 4 en over zijn toekomstige strijd met de adelaar. Voor Hess was deze tijd zeer nabij. En hij zag de Hertog van Württemberg als de man die als de Leeuw uit het Noorden de kerken zou hervormen en de vernieuwing van Europa zou inleiden (vgl. Haslmayr, hoofdstuk 4). In het Duitse geschrift verklaarde hij de hertog waarom hij het tijdstip voor de vernieuwing van Europa als zeer dichtbij ervoer: «Want de tijd moet nabij zijn», zo schreef Tobias Hess, «en er worden dikwijls wonderen boven wonderen en grote dreigende tekens - de een boven, de ander rondom de Trigonum Igneum - gezien en gehoord, welke, ondersteund door de Heilige Schrift, niets anders aanduiden en verkondigen dan dat Christus thans diegenen, die zich in zijn plaats hebben gesteld en zich valselijk voor het hoofd aller kerken uitgegeven hebben, zal kwellen, straffen en verjagen.»

Vier elementen in één conjunctie

Deze Trigonum Igneum of Vurige Driehoek is de regelmatig terugkerende conjunctie van drie planeten, waaraan vooral tijdens de verschijning van de supernova van 1604 in de ogen van de toenmalige wereld grote betekenis werd gehecht.

Zoals de astronoom Johannes Kepler uitvoerig berichtte in zijn boek *De Stella nova in pede Serpentarii et de Trigono igneo van 1606*, slaat de naam Trigonum Igneum op de al in de oudheid gebruikelijke indeling van twaalf dierenriemtekens in vier groepen van elk drie tekens. Maar ook op de indeling van deze vier driehoeken of Trigoni, op basis van de vier elementen, - vurig, aards, luchtig en waterig - samen in één conjunctie.

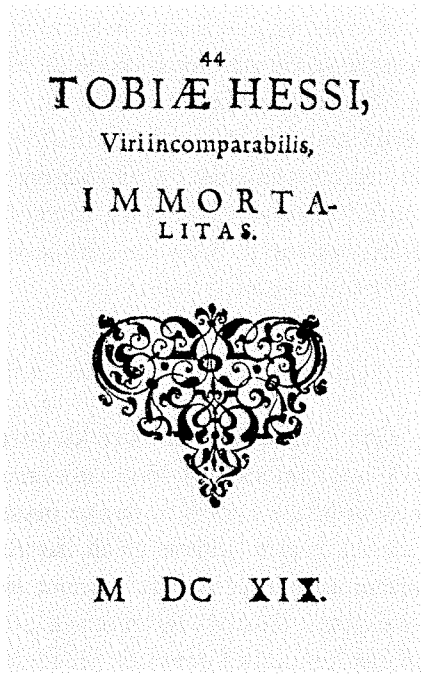
44
TOBIÆ HESSI,
Viri incomparabilis,
IMMORTA-
LITAS.
M DC XIX.

«Ter herinnering aan Tobias Hess, doctor in beide wetten, bekend godgeleerde, beroemd genezer, een goed, vroom en geduldig mens, een vriend. Mijn Hippocrates is gestorven, mijn Machaon, HESS, wiens kunde hem maakte tot een god voor de zieken.»

Johann Valentin Andreae, Straatsburg, 1619.

De verschijning van de Trigonum Igneum moeten we dan ook zien in haar relatie tot het zonnestelsel met de zich daarin openbarende tekens van de dierenriem en in verband met haar invloed op de werking van de planeten. Het zodiakale stelsel kunnen wij zien als een cirkel die is verdeeld in 360 graden.

Elk teken van de dierenriem vertegenwoordigt 30 graden. Dat zijn de kleine driehoeken van bijvoorbeeld de twaalf discipelen. In groter verband wordt de Grote Trigonum Igneum verbonden met een stelsel van driemaal 120 graden, waarbinnen vier tekens van de dierenriem existeren: de Trigonum Igneum van Vader - Zoon - Heilige Geest. Deze manifesteert zich in de vier elementen: vuur, aarde, lucht en water.

In de visie van de Bijbelkenners, en Tobias Hess was een van hen, kon de verschijning van de eerste Grote Trigonum Igneum-constellatie gedateerd worden in de periode die samenhing met de zondvloed. Tobias Hess verwees hiernaar door zich op Genesis 6:3 te richten. Hier vinden wij voor het eerst een verwijzing naar «120 jaar», die wij later in de *Fama Fraternitatis* vermeld zien in verband met de bouw van de graftempel in 1484 en met het openen daarvan - 120 jaar later - in 1604. De tweede grote constellatie van de Trigonum Igneum werd verbonden met de geboorte van Christus in het begin van de christelijke jaartelling.

Het is de constellatie van de derde grote Trigonum Igneum die het tijdperk van de Heilige Geest en het tot stand komen van het Tehuis Sancti Spiritus in 1604 aankondigt. Zo kunnen wij de tijdgeest rond het jaar 1600 plaatsen en verklaren en deze vervolgens in een duidelijk en historisch verband zetten. Daarvoor moeten wij de chronologie van de Europese geschiedenis raadplegen.

Het is niet voor niets dat het wereldbeeld in het geboortejaar van Christiaan Rozenkruis, zoals dat in de *Fama Fraternitatis* beschreven is, de toenmalige Europese wereld en de daarin aanwezige Arabische invloeden omvatte. Enerzijds was dat de wereld van de christelijke Middeleeuwen met de bloeiperiode van de mystiek. Meister Eckehart, Tauler, Suso en andere mystieke leiders kwamen daaruit voort. Anderzijds was het de periode dat de Arabische traditie vooral in Spanje sterk op de voorgrond trad. Daarin stond Hermes Trismegistos - de oervader van de alchemisten - met zijn bekende *Tabula Smaragdina* centraal voor een kring van wijsgeren en onderzoekers die enerzijds de hermetische filosofie, anderzijds praktische alchemie, geneeskunst, Kabbala - Astrologie - en Magie beoefenden. Dit is de periode, waarin Hermes Trismegistos, door middel van geschriften uit de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling, de hermetische wijsheid uit het Oosten vertegenwoordigt.

Dit, gekoppeld aan de joodse traditie van de Kabbala, vormde de smeltkroes van een spirituele traditie die zich in de vroege Middeleeuwen in spirituele kringen manifesteerde en die zich ontwikkelde tot een nieuwe cultuur. Daarin vinden wij Hermes Trismegistos met de tekst van de *Asclepius* en met het *Boek der 24 filosofen*. Daarin staan zijn uitspraken als: «God is een oneindige sfeer, wiens middelpunt alomtegenwoordig is en wiens omtrek nergens is begrensd.» Het is dit hermetisch axioma, waarop de Bibliotheca Philosophica Hermetica zich baseert.

Uitwisseling tussen Europa en Arabië

Deze middeleeuwse wereld, waarin reeds enige honderden jaren de Europese en Arabische culturen elkaar beïnvloedden met onder andere geschriften van Hermes Trismegistos, bracht onder andere wijsgeren voort als Raimundus Lullius - en met hem ook figuren als Hugo de St.

Victor, Richard de St. Victor en kerkvaders als Albertus Magnus, Thomas van Aquino, Vincent de Beauvais, Bernardus van Clairvaux - en aan de Arabische kant de grondleggers van de alchemie - Geber, Morienus en vele anderen wier teksten wij terugvinden in het *Theatrum Chymicum* dat aan het begin van de 17de eeuw bij Lazarus Zetzner werd gedrukt.

Graftempel gebouwd in het sterfjaar van C.R.C.

De broeders van het Rozenkruis, zo zegt de *Fama Fraternitatis*, plaatsten daartegenover Christian Rosencreutz. De vertegenwoordiger van een hermetisch-christelijke filosofie die vanuit Europa het Westen, maar ook Arabië, bereisde. Hij was de stichter van de eerste kring van vier broeders die later werd uitgebreid tot acht broeders. Zij werden in de 15de eeuw geplaatst en zij waren de Geestelijke Broeders, de dragers van de spirituele vlam. Enerzijds vertegenwoordigden zij nog de Middeleeuwen, maar zij waren reeds volop aanwezig in die mysterieuze eeuwen die wij aanduiden als de Renaissance van de 15de eeuw toen Philips van Bourgondië in Brugge in Noord-Europa een nieuwe, hoogstaande adelstand op christelijke principes voorstond. In 1430 ging hij over tot het stichten van de Orde van het Gulden Vlies, waarin de legende van Jason, een prefiguratie naar de Christus, centraal stond.

Daarom is het geen toeval, dat wij in de *Fama Fraternitatis*, het geboortejaar - 1378 - van Christiaan Rozenkruis terugvinden. Maar ook de vermelding van Christiaan Rozenkruis in het gastenboek, op de 7de dag van de *Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*: «Summa scientia nihil scire. Fr. Christianus Rosencreutz - Eques aurea lapidis. Anno 1459.» In 1484, het sterfjaar van Vader C.R.C, vindt de bouw van de graftempel plaats die 120 jaar later, in 1604, wordt ontsloten met de verschijning van zijn lijfspreuk: «A.C.R.C. Deze samenvatting van het heelal heb ik bij mijn leven mij tot een graf gemaakt».

In Florence, de stad van Cosimo en Lorenzo de Medici, beleven wij rond het jaar 1460 het ontstaan van de Academie van Florence. Marsilio Ficino moet hier in 1461 zijn vertaling van Plato onderbreken om Cosimo de Medici nog vlak voor diens overlijden de Latijnse tekst van het *Corpus Hermeticum* te kunnen overhandigen.

Het is in deze periode, dat, naast de reeds genoemde aanzichten van mystiek, magie, astrologie en alchemie de hermetische filosofie zijn intrede doet in de vorm van het neoplatonisme. Daardoor komt de klassieke wijsheidsstroom van Griekse en Egyptische oorsprong voor het eerst binnen de bedding van de Europese cultuurstroom. In samenhang met deze ontwikkeling voltrekt zich rond 1450 een Europese impuls, die gezien moet worden als een uiterst belangrijke fase, waarin de landen van Zuid-Europa - met Florence en Venetië als centra - en de landen van Noord-Europa - met Brugge, Keulen en Nürnberg als centra - de verbindende schakels zijn.

Zo zien wij hoe Marsilio Ficino vanuit Florence een nieuwe, hermetisch-christelijke wijsheidsstroom in beweging brengt. Deze leidt tot integratie van Plato, Plotinus, Hermes Trismegistos, christelijke theologie, magie en Kabbala, waarin Pico della Mirandola de verbinding met de joodse mystieke traditie op gang brengt. Van daaruit wordt de hermetisch-magische christelijke kring van onderzoek in de stad Nürnberg bereikt, waar Reuchlin de traditie van de Kabbala voortzet met zijn geschrift *De Verbo Mirifico* en *De Arte Cabalistica*. Deze lijn zet zich voort in de magie van abt Trithemius en in de magie van Agrippa van Nettesheim, hetgeen leidt tot vernieuwing van de her-

metische filosofie. Deze bereikt tenslotte, gekoppeld aan de mystiek en de Moderne Devotie van Geert Grote, Thomas à Kempis en Johannes Ruusbroec, de noordelijke gebieden: Keulen, Zwolle, Gent, Brugge en Brussel. Daardoor kan men terecht zeggen dat reeds aan het begin van de 16de eeuw een omwenteling binnen de spirituele verhoudingen plaatsvond, die voorafging aan de Reformatie van Luther en Calvijn.

Zeventiende eeuw geestelijk in beweging gezet

Wij kunnen constateren, dat in het kader van de geschiedenis van het ontstaan van de Rozenkruisersbroederschap, de geschriften van Paracelsus, Sebastian Franck, Caspar Schwenkfeld, David Joris, Jan Janszoon van Barrefeld, Michael Servet, Sebastian Castellio, Valentin Weigel, Giordano Bruno, Johannes Arndt en Heinrich Khunrath een veel grotere betekenis hebben dan tot nu toe is aangenomen. Zo kunnen wij ook begrijpen hoe Tobias Hess, in wie de spirituele volheid van de 16de eeuw vertegenwoordigd is, op deze basis, als profeet en inspirator, de 17de eeuw geestelijk in beweging heeft gezet. Wij weten dat Tobias Hess, vanaf 1601, als praktiserend arts en alchemist vocht voor zijn nieuwe wereldvisie waarin hij de spirituele wereldgeschiedenis plaatste in de kracht van de Heilige Geest, de Trigonum Igneum Sancti Spiritus. Zo ontstond, na de vele botsingen, in het begin van de 17de eeuw een nieuwe, gerijpte, spirituele transformatie. Daarin kwam hij tot een innerlijk schouwen dat hij in de zich toen vormende Tübinger Kring introduceerde. Johann Valentin Andreae en Christoph Besold komen daar later in zeer persoonlijke woorden op terug. Ook weten wij, dat hij zich in die jaren - de vele processtukken bewijzen het - een weg vocht naar spirituele autonomie. En wij weten dat tussen 1607 en 1614 het ideaalbeeld van een Broederschap van het Heilige Rozenkruis vaste vorm begon te krijgen in de kracht van het Tehuis Sancti Spiritus. In die stormachtige ontwikkeling moeten wij de betekenis van het optreden van Tobias Hess zien. Als de spirituele erfgenaam heeft hij het mislukken van de Reformatie aan den lijve ondervonden door de opkomende kracht van de Contra-Reformatie, waarin de Jezuïeten een zeer bedenkelijke rol hebben gespeeld. Denken wij in dit verband aan de moord op Hendrik IV.

Vanaf 1610 begon de *Fama Fraternitatis* in manuscriptvorm te circuleren. Vanaf dat moment was de verspreiding niet meer onder controle en na 1611-1612 worden wij geconfronteerd met een om zich heen grijpen van een euforie van de Rozenkruisersgedachte, die in de figuur van Adam Haslmayr een eerste verkondiger vond. Hij schreef zijn antwoord aan de Broederschap en zag deze tekst onder de bescherming van de Graaf von Anhalt in drukvorm verschijnen.

De axiomata van de broederschap

Het stellen van de mysteriegestalte van Vader-Broeder Christiaan Rozenkruis was daarom een geniale en bezielde inspiratie. Daardoor ontstond er daadwerkelijk een verbinding met de geestelijke wereld en met haar vertegenwoordigers die de volheid van Wijsheid konden vastleggen. In de stichting van de Broederschap van het Heilige Rozenkruis kregen de axiomata een Europees draagvlak:

1e Niemand van hen zou een ander beroep uitoefenen dan zieken genezen, en wel kosteloos;

2e Niemand van hen zou vanwege de Broederschap genoodzaakt zijn een bepaald gewaad te dragen, maar zou zich naar de gewoonten des lands voegen;

3e Telkenjare op de dag C, zou iedere

Collegium Fraternitas, de tempel van de Fraternitas Rosae Crucis, Schweighardt, 1618. Links bovenaan het jaar waarin de grafkelder van CRC werd geopend. Links van de deur staat de roos, rechts het kruis. De figuur links onderaan doet denken aan CRC zelf, zoals beschreven in de *Alchemische Bruiloft van Christiaan Rozenkruis*.

Broeder bij Sanctus Spiritus verschijnen, of de oorzaak van zijn wegblijven melden;

4e Iedere Broeder zou naar een waardig persoon uitzien, die hem na zijn dood zou kunnen opvolgen;

5e Het woord R.C. zou hun zegel, hun parool en hun inwezen zijn;

6e De Broederschap zou honderd jaar geheim blijven.

Deze wijsheidsaanzichten werden vastgelegd in de *Fama Fraternitatis*. Zij lagen verankerd in de broederkring van acht personen rond de stichter, Vader-Broeder Christiaan Rozenkruis. De tekst van de *Fama Fraternitatis* en van de andere *Manifesten* zorgde in de geschiedenis van Europa voor een spirituele omwenteling. Hiervoor was in de allereerste plaats Tobias Hess verantwoordelijk. Hij was de spirituele vader binnen de kring, die verder bestond uit Johann Valentin Andreae en Christoph Besold.

Geestelijke revolutie op Europese schaal

De Rozenkruisers *Manifesten* vertegenwoordigen in al hun eenvoud van taal, de munitie voor een geestelijke revolutie op Europese schaal. Door het beeld van haar stichter, Vader-Broeder Christiaan Rozenkruis, te kiezen en de door hem beschreven lotgevallen en reizen in de destijds bekende landen en werelddelen - Europa en Arabië - te beschrijven, stond deze broederschap door haar axioma's in een geestelijke volheid. En deze manifesteerde zich als het Tehuis Sancti Spiritus, het model voor een nieuwe wereldbroederschap.

En daarom vond op volstrekt natuurlijke wijze een interactie plaats tussen alle personen die met de inhoud van de *Manifesten* kennis maakten en die in woord en geschrift reageerden op de oproep die in de *Fama Fraternitatis* en de *Confessio Fraternitatis* als een spirituele hervorming aan alle standen en geleerden in Europa bekend werd gemaakt.

Zoals wij de *Rede over de Menselijke Waardigheid* van Pico della Mirandola als het *Manifest der Renaissance* kunnen beschouwen, zo kunnen wij de *Manifesten* van de stichter van de Rozenkruisersbroederschap als een opvolging zien die een revolte teweegbracht en waarvan de weerklank zo krachtig en massaal doorwerkte, dat de Broeders Tobias Hess, Christoph Besold en Johann Valentin Andreae er sprakeloos tegenover stonden.

Oergnosis openbaart zich in Europa

En hiermee komen wij aan de kern van ons betoog. Door middel van de geschriften waarin de mysterienaam Hermes Trismegistos verankerd is, en die in de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling een spirituele stroom vanuit Alexandrië in beweging brachten, ontstond bijna 1600 jaar later een geestelijke volheid die zijn weergave vond in de *Manifesten der Rozenkruisersbroederschap*. En in de mysterienaam Christiaan Rozenkruis.

De gnosis van het begin van de christelijke jaartelling openbaarde zich in de christelijke, de Egyptische, de Griekse en de joodse wijsheidsaanzichten en als de hermetische filosofie, de gnostieke magie, de astrologie, de Kabbala, de alchemie en de mystiek van de Rozenkruisersbroederschap en haar *Manifesten*. Zo ontstond een verzamelbekken, waarin al deze wijsheidsstromen samen kwamen in een stuwmeer van Geestelijke Kracht, die aan het begin van de 17de eeuw manifest werd in de Trigonum Igneum Sancti Spiritus.

Het Tehuis Sancti Spiritus, het Tehuis van de Heilige Geest, werd vanaf dat moment in de mysterievolheid van Vader-Broeder Christiaan Rozenkruis geplaatst als de geestelijke haven voor de levende getuigen in de kracht van de Heilige Geest.

Ex Deo Nascimur
In Jesu Morimur
Per Spiritum Sanctum Reviviscimus

Haar wijsheidsaanzichten zijn verankerd in de Bijbel. In het boek van de levende God. Haar navolging werd verankerd in het *Liber Mundi*, het boek van de levende Natuur. Het woord dat vlees geworden is.

De kracht van de levende Daad en de van haar uitgaande getuigenis, werd gevonden in het *Liber T* - het geestelijk testament der wedergeborenen in de Heilige Geest. Dit is het levende testament van Vader-Broeder Christiaan Rozenkruis.

Europa stond voor nieuwe wegen

Zo wil ik in het kader van deze verhandeling over de geboorte van de Rozenkruisersbroederschap in Tübingen tot een conclusie komen. Het Europa van die tijd bevond zich in een periode van dramatische, politieke en spirituele veranderingen - mogen wij het zo uitdrukken. De maat was vol, de culturele samenleving stond onder grote druk. Ja, populair gezegd, de zaak stond op barsten. En zoals het altijd het geval is geweest in de geschiedenis, de wereld van de Geest, die de drijvende kracht is binnen het menselijke bestel, zocht de Broederschap des Levens, door een geestelijke noodzaak gedreven, naar een mens met een profetische gesteldheid, die openstond voor het visioen van een zeer gewenste en noodzakelijke levensrevolte, en die mens was Tobias Hess.

Door zijn grote persoonlijke talenten, had hij als jurist de menselijke rechtvaardigheid leren wantrouwen. De kwetsbare verhoudingen van het menselijk bestaan, ja, de aangeboren afhankelijkheid van gezondheid en van natuurlijke processen hadden hem al zeer vroeg het belang getoond van de plaats die de arts als heelmeester dient in te nemen in het leven. Daarin was Paracelsus zijn grote voorbeeld.

De diepe verbondenheid met de Bijbel, die hij ervoer als het intieme dagboek waarin God en de mens zelfstandig mogen schrijven, bracht hem tot de volkomen overtuiging, dat er een verbinding is die in de kracht van de levende geest de werkelijke betekenis van het menszijn verklaart. Daarom was hij in de armen van de Broederschap Christi veilig geborgen. En als kruisdrager en levende navolger was hij het door de Broederschap Sancti Spiritus gekozen instrument. In hem werd de volheid van het mysterie van de Christus openbaar, die in zijn kring van twaalf discipelen het middelpunt en tegelijkertijd de omtrek is. Daarom is de dertiende binnen een kring van twaalf altijd de mandaatdrager van de wereld van de Geest. Ook in dit verband onderzocht Tobias Hess de aanwijzingen die in de Bijbel zijn vastgelegd door Mozes, Abraham, Henoch, Ezra, Elia, Johannes de Doper en Johannes de geliefde Discipel des Heren die de Apocalyps, het boek der Openbaringen, schrijft.

Alle dingen zijn door Hetzelve gemaakt

In Genesis 1:1-3 lezen wij «In den beginne schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en ledig, en duisternis was op de afgrond; en de Geest Gods zweefde op de wateren. En God zeide: Daar zij licht; en daar werd licht.» En in Johannes 1:1-5 staat: «In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in den beginne bij God. Alle dingen zijn door Hetzelve gemaakt, en zonder Hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is. In

Hetzelve was het leven, en het leven was het licht der mensen; en het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet begrepen.» En in de Openbaring van Johannes (1:8) lezen wij: «Ik ben de alfa en de omega, het begin en het einde, zegt de Heere, die is, en die was, en die komen zal, de Almachtige.»

In die aanwezigheid en volheid van Geestkracht leefde en werkte Tobias Hess. Wat hij als door een goddelijke ingeving ontving, overdacht hij en bewaarde hij in zijn hart. Maar in zijn volledige overgave aan de goddelijke, vurig lichtende Trigonum Igneum van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest herkende en beleefde hij het eeuwigheidsverbond dat staat tussen eeuwigheid en tijd. Als een levende broeder in de keten van de Heilige Geest schouwde hij zo de tekenen van de tijd, maar dan als voortvloeiende uit een volheid van geestelijke openbaringskracht die zich met kracht manifesteerde. En in die gemoedsgesteldheid voorzag en verwachtte hij de komst des Heren. In het vuur en de stilte van deze geestkracht ontstonden de *Manifesten der Rozenkruisersbroederschap*, als de aankondiging van de Geest des Heren die eertijds als de Geest zweefde op de wateren. Die met de geboorte van de Christus, als het Woord, als de Logos, vlees werd. En die in het Openbaringenboek verschijnt als hij die is, die was en die komen zal.

«Waarlijk, zij vormden de spits van de vurige driehoek, welks vlammen van nu af aan steeds helderder zullen oplichten en ongetwijfeld de laatste wereldbrand zullen ontsteken.»

Daarin was Tobias Hess de levende navolger en kruisdrager binnen het mysterie dat God met de mensheid verbindt. Hijzelf was het spirituele prototype van Christiaan Rozenkruis. Hij was de mens die op die basis drager werd van de spirituele vlam, de Prima Materia, die een zeer bijzondere, geestelijke, vurige driehoek voortbrengt:

Daarom werden de *Manifesten* geschreven met de pen van goddelijke inspiratie, gedoopt in de kracht van de zich openbarende Geest en omvat door de

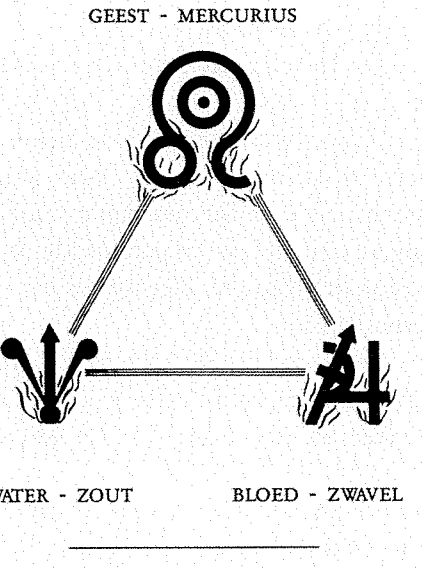

«In de mystieke vrijmetselarij is de driehoek het basisbeginsel en het einddoel van alle bouw. In het esoterisch, gnostieke christendom wordt de driehoek voorgesteld door de drie kruisen op de heuvel Golgotha. In de wijsbegeerte van het Rozenkruis wordt hij aangeduid als de drie aanzichten van het ego: de goddelijke geest, de levensgeest en de menselijke geest. In de magische astrosofie vinden wij de vuurdriehoek getekend door Ariës, Leo en Sagittarius. In het gnostieke planetarium zien wij de driehoek stralen als Uranus, Neptunus en Pluto, de drie machtige tekenen in Serpentarius en Cygnus.
Wij kennen de kosmische driehoek als de aanzichten van Vader, Zoon en Heilige Geest, en de bovenkosmische driehoek als de drie aanzichten van de Logos. En in de arbeid van de moderne School van het Gouden Rozenkruis, die eertijds de directe voortzetting was van de mystieke vrijmetselarij, zien wij dezelfde driehoek verschijnen in de Aquariuseis: goedheid, waarheid en gerechtigheid.»

De Roep der Rozenkruisers Broederschap, J. van Rijckenborgh, 3de druk 1985, p. 86, Rozekruis Pers.

levende en zichtbare werkelijkheid van het mysterie van de Goddelijke Liefde, die zich als de Zoon des mensen bewijst. Jesu Mihi Omnia.

In die opperste intimiteit ontstond het geboorte-uur van de Broederschap van het Heilige Rozenkruis en van haar mysterievader Broeder Christiaan Rozenkruis. In die eenheid ontstond tussen de broeders een geestesband die niet met menselijke maatstaven te meten valt. In dit licht kunnen wij het samenzijn van de eerste kring van Broeder-Rozenkruisers in de jaren tussen 1607 en 1614 verklaren: Tobias Hess (49), Christoph Besold (30) en Johann Valentin Andreae (21). Zij kwamen samen in de levende overschaduwing van de Heilige Geest: «Onder de schaduw uwer vleugelen, O Jehovah.» Op deze basis vonden de gedachtewisselingen plaats waaruit de *Manuscripten* van de *Fama Fraternitatis*, de *Confessio Fraternitatis* en de *Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz* ontstonden.

De geleerde wereld verloor een oog...

Zo kunnen wij vaststellen dat de Tübinger Kring, die zich in 1604 vormde als de nieuw aangevangen periode van de Trigonum Igneum Sancti Spiritus, haar bekroning mocht vinden in de publikatie van de *Manifesten der Rozenkruisersbroederschap* in de jaren 1614-1615-1616. En het is in die verbondenheid dat Johann Valentin Andreae en Christoph Besold op 24 november 1614, morgen precies 380 jaar geleden, als de gezellen en broeders van Tobias Hess afscheid namen van hun Vader en Broeder in de Geest. Daarom wil ik deze voordracht verbinden met de woorden van Johann Valentin Andreae: «Het was op 24 november van het jaar 1614 dat Hess deze onreine wereld verliet en op weg is gegaan naar de langverhoopte hemel. In veel opzichten was het een opmerkelijke dag, en voor velen een droevige, namelijk een dag waarop de aarde een van haar gasten verloor, Duitsland een van haar sterren, Tübingen een sieraad, de vorsten een object van genot, de natuur een uitlegger, de godsdienstigheid een herkenbaar gezicht, de zielen bijstand, de geleerde wereld een oog, de goede mensen een wachttoren, en bovenal het Christelijk Lichaam een edel en opmerkelijk lidmaat, of tenminste was het zo dat deze dit zeldzame deposito van Christus aan de eigenaar terug gaf, dat men, nu hij er niet meer was, meer naar hem verlangde dan ooit, toen hij er nog wel was, en het leek of men hem nu veel minder kon missen, hoe nutteloos die gedachte ook was. Hijzelf berust nu in alles (eens was hij hiervan het symbool) en hij verheerlijkte het Elohim boven Israëls grenzen. Intussen verdeelde hij zijn bezittingen met graagte aan zijn erven: aan de hemel zijn ziel, aan de aarde zijn lichaam, aan de goede mensen zijn voorbeeld, aan de slechte schaamtegevoel, aan de wereld zijn roem en aan het nageslacht zijn getuigenis».

J.R. Ritman
Bibliotheca Philosophica Hermetica

Johann Valentin Andreae geïnspireerd door de Rozenkruisers

Het thema van mijn lezing gaat over de Rozenkruisers van de 17de eeuw, gezien door iemand die thans met de ideeën van de Rozenkruisers verbonden is en die ernaar streeft om die ideeën te realiseren. Door dit uitgangspunt worden uiteraard andere accenten gelegd dan zuiver historische. U moet mijn lezing dan ook niet streng wetenschappelijk benaderen, maar veeleer als een beschouwing door een mens van onze tijd. Ik verzoek U daarmee rekening te houden.

Mijn woonplaats is Calw, het stadje, waar Johann Valentin Andreae woonde en werkte van 1620 tot en met 1638, tijdens de Dertigjarige Oorlog. Wat is er nog over dat aan hem doet denken? Er staat in Calw een Andreaehuis dat eigendom is van de evangelische kerk. Het wapen van Andreae is te zien in de Nicolaaskapel op de Nagoldbrug en op vele andere plaatsen in de stad. Op de Wimberg in Calw bevindt zich een conferentieoord van het Lectorium Rosicrucianum, het Christian Rosenkreuzheim.

Het middenpaneel van het kabbalistisch drieluik te Bad Teinach, Duitsland, 1673.

De tien Sephiroth of uitvloeiingen van het goddelijke licht in de mens. De drie bovenste Sephiroth staan rond het symbool van de eeuwigheid: cirkel, driehoek en vierkant. Het paneel verbeeldt de gnostieke gedachte dat God in tien emanaties afdaalt tot de mens om deze te redden en terug te voeren naar Zijn Rijk. Aan de poort staat de pelgrim, getooid met hoop en liefde. Zij biedt haar vurig brandend hart aan om de weg van onderen op te kunnen gaan.

Dicht bij Calw, in Bad Teinach, staat de Drievuldigheidskerk van Bad Teinach met het zo bijzondere barokaltaar dat door prinses Antonia von Württemberg geschonken werd. Op een van de panelen is de Universele Leer met kabbalistische tekens en Rozenkruiserssymbolen uitgebeeld. Over dit paneel schrijft Ernst Harnischfaeger in zijn boek «De mystiek tijdens de barok»: «Er waren drie mensen uit de kring rond prinses Antonia die nauw betrokken waren bij de totstandkoming van dit paneel [...] Zij ontvingen onder andere ook haar steun voor hun publikaties.»

Deze drie waren M. Johann Stroelin, Johannes Laurentius Schmidlin en meer op de achtergrond, maar wel doorslaggevend, de hofprediker Johann Valentin Andreae. Zowel Andreae als Stroeling hebben het schilderij niet gereed gezien. Hofschilder Johann Friedrich Gruber, in onze tijd een volkomen onbekende, ontving de opdracht het paneel te vervaardigen. In 1673, op de 50ste verjaardag van de prinses, werd het altaarstuk in de nieuwe kerk te Bad Teinach geplaatst. De opdracht kwam dus van de prinses. Tevens verlangde zij dat haar hart achter dit paneel zou worden bijgezet.

Het gebied rond Calw, Stuttgart en Tübingen dat heden deel uitmaakt van Baden Württemberg, is sterk verbonden met de geschiedenis van het Rozenkruis in de 17de eeuw. Alle plaatsen waar Johann Valentin Andreae heeft gewerkt liggen niet ver van elkaar. Tübingen, Vaihingen aan de Enz, Stuttgart en Bebenhausen zijn nu gemakkelijk vanuit Calw bereikbaar. In deze stadjes woonden Andreae en de leden van de zogenoemde Tübinger Kring.

Daar ontstonden de klassieke geschriften der Rozenkruisers.

Calw werd tijdens de Dertigjarige Oorlog vernield. Via mondelinge overlevering doet het verhaal de ronde dat Andreae met enkele getrouwen, na de grote beproevingen die de stad troffen, de Wimberg beklom. Daar bad hij God om de stad te bewaren voor verder onheil. Het is merkwaardig dat zich op deze Wimberg thans het Christian Rosenkreuz-Heim bevindt. Hier komen maandelijks 500 tot 600 mensen bijeen om met elkaar de wijsbegeerte van het Rozenkruis te bestuderen. Zij bezinnen zich op de bestemming van de mens en zij trachten hun levenshouding aan dit doel te conformeren. In dit bestek rijst natuurlijk de vraag: «Wat was het doel van de mannen die de Rozenkruisersgedachten in de 17de eeuw formuleerden en verbreidden? Wilden zij alleen de kerk reformeren of gingen hun doelstellingen verder?»

Als u het boek van Andreae, «De Alchemische Bruiloft van C.R.C.» en de andere Rozenkruisersgeschriften leest en u laat de inhoud op u inwerken, dan krijgt u de indruk dat hun doelstellingen wel degelijk verder en dieper gingen.

Hogere aanzichten van de mens worden tot leven gewekt

Nemen wij «De Alchemische Bruiloft van C.R.C.» als voorbeeld. Daarin wordt verhaald hoe Christiaan Rosenkruis zich op de avond voor Pasen in nederig gebed voorbereidt op het komende feest. Hij beleeft iets dat geheel buiten de normale menselijke ervaringen valt en daarmee begint de «Alchemische Bruiloft».

Hij ondergaat diverse beproevingen en wordt geconfronteerd metwonderbaarlijke dingen. Aan het einde worden de nieuwe koning en koningin, de gepersonifieerde aanzichten van de hogere mens, tot leven gewekt. Tot het eeuwige leven? Of een nieuw schepsel uit God?

Aan het einde van zijn inwijdingsweg moet Christiaan Rosenkruis de toegangspoort bereikt hebben. Hij moet het gebied van de mysteriën weer verlaten nadat hem daarin een blik werd vergund, omdat hij heeft mogen meewerken aan de totstandkoming van iets onsterfelijks. Op dit punt bestaat een bepaalde overeenstemming met het paneel van prinses Antonia. De prinses staat zelf op het schilderij afgebeeld. Zij bevindt zich bij een poort, waarachter Gods bemoeienis met wereld en mensheid in een groot tableau is geschilderd. De afbeelding volgt de kabbalistische gedachtenwereld. Er zijn figuren uit het Oude en het Nieuwe Testament. Onder andere uit de Openbaring van Johannes. Het gaat hier dus om een christelijke interpretatie van de kabbala.

Het altaarpaneel te Bad Teinach

Het paneel toont een grote tempel met boven op de koepel het monogram van de prinses, dat tevens als het monogram van Andreae beschouwd wordt. Daaromheen zweven de vierentwintig oudsten. Onder hen bevinden zich de drie goddelijke principes: Vader, Zoon en Heilige Geest. Temidden van deze figuur staat een symbool dat ook in het Lectorium Rosicrucianum een centrale plaats inneemt. Het bestaat uit een cirkel, een driehoek en een vierkant in één. Overigens heeft Jan van Rijckenborgh, de Grootmeester van het Lectorium Rosicrucianum, dit paneel in Bad Teinach nooit gezien...

Verder ziet u de jonkvrouw met het kind - symbool van de liefde - en de pelikaan die zijn jongen voedt met zijn hartebloed. Aäron staat achter het reukaltaar. Links van hem ziet u de ijzeren stang met daaromheen de slang. Rechts de gekruisigde Christus. Verder zijn de

«Geloof me», had vader in zijn laatste levensjaren dikwijls gezegd, «als ik je vertel dat het jaar van jouw geboorte, Antonia, een jaar van grote verwachtingen was. In februari van dat jaar 1613 beleefden wij het belangrijkste huwelijk van onze tijd, de grootste hoop voor Reformatoren, Lutheranen en Calvinisten: Elisabeth, dochter van Jacobus I van Engeland, werd gravin van de Palts, als echtgenote van Frederik V van de Palts. Engeland dat zich van de Paus en de katholieke kerk had losgemaakt, ging een verbond aan met de leider van onze Duitse liga van Protestanten. Het evenwicht tussen Protestanten en Katholieken was tot stand gekomen [...]»

Vader sprak ook over de uitgever Theodore de Bry, «want deze had Robert Fludds geschriften over de makrokosmos en de mikrokosmos gepubliceerd en zo de geheime Engelse filosofie - en dus ook John Dee - voor de Duitsers toegankelijk gemaakt [...]. Een morgenrood in opgang - en jij bent in de stralen van deze opgaande zon geboren. Welk een boekenschat uit die jaren staat nog in onze bibliotheek! Later zul je daarin lezen en je zult daaraan ontlenen wat een rechtgeaard christen kan helpen. Het *Planetenboek* van Sebastian Breuer toont het verband tussen de planeten en de organen in het menselijk lichaam, hun functies, het lot van de mens en de groei der planten. Conrad Kunrathi spreekt in zijn *Destillierbuch* over alchemie, in verband met de formules en inwijdingswegen van de Rozenkruisers die ons door Johann Valentin Andreae werden verklaard. Ook die geschriften staan in deze boekenkasten. Lees later ook zijn *Fama* en de *Confessio Fraternitatis*, lees over Christianopolis en vergeet de *Alchemische Bruiloft van Christiaan Rozenkruis* niet [...] ook Paracelsus niet! [...] Een kring van verlichte geesten had hij (Andreae) met zijn *invitatio fraternitatis Christi* aangeschreven en rond zich verzameld. Wilhelm Schickart, de Straatsburger Matthias Bernegger, Johannes Kepler in Linz en Daniel Schwenter behoorden tot degenen die meededen toen hij ongeveer veertig jaren geleden de christelijke Unie oprichtte.

'Ik had die opwindende discussies rond de *Fama fraternitatis* en het onzichtbare college van het Rozenkruis achter mij gelaten', zei Andreae. 'De weerklank - ook bij belangrijke mensen - was zeker verrassend groot geweest. In Engeland hadden Fludd en Bacon hun geschriften daarop gebaseerd. En Amos Comenius had in Bohemen gehoor gegeven aan mijn gedachten; maar had Haselmayer niet om diezelfde reden bij de Jezuïeten gevangen gezeten! O, doorluchtige jonkvrouwe, Minerva van Württemberg,' had hij er met een vluchtig lachje aan toegevoegd, 'in onze wereld is het bijna niet meer mogelijk om de weg naar de waarheid bekend te maken [...].'

Sedertdien zijn vier jaren voorbijgegaan. Vier jaren waarin ik God heb gezocht, waarin ik zijn waarheid heb gezocht in de wijsheid van de mensenwereld, Heb ik het «spel» van Andreae goed gespeeld? Bloeien in mijn hart de rozen op het kruis?»

Uit *Antonia*, een novelle over het leven van Prinses Antonia von Württemberg die de *Lehrtafel van Bad Teinach* heeft laten maken. Ernst Harnischfeger, Urachhaus, 1981.

grote en de kleine Profeten uit het Oude Testament en de vier Evangelisten uit het Nieuwe Testament afgebeeld. De profeet Jesaja heeft in deze afbeelding het gezicht van Andreae gekregen. Hij houdt in zijn linkerhand een kroon en in zijn rechterhand een gouden beker. Op zijn schoot ligt een boekrol met daarop een laurierkrans. Onder op het schilderij is een grote cirkel van twaalf mannen afgebeeld. De opgestane Christus staat in hun midden. Bij ieder van deze figuren hoort een dier, een plant en een mineraal. Zij verbeelden de twaalf stammen van Israël. In overdrachtelijke zin kunnen zij ook gezien worden als de twaalf Apostelen uit het Nieuwe Testament. Men zou kunnen zeggen dat hier Gods Reddingsplan en de natuur elkaar ontmoeten, waardoor de noodzakelijke transformatie van de natuur naar een hoger plan, doorgang kan vinden.

Het symbool van de cirkel van dertien personen is ook bij Goethe te vinden. In zijn gedicht «Geheimen», wordt in dit verband het Rozenkruis genoemd. Hetzelfde symbool komt voor in de Graallegenden over koning Arthur en de twaalf ridders van de tafelronde. Dit symbool staat altijd in verband met het goddelijke reddingsplan voor wereld en mensheid. Of met een groep die aan dit Plan wil beantwoorden. Dat wil zeggen met de Christuskracht die de binding tussen de wereld en de goddelijke wereld heeft hersteld, zodat de mens daarin kan opgaan. Opvallend is, dat in de cirkel van de natuur in welks midden Christus staat afgebeeld, niet alleen de mens met twaalf aspecten is weergegeven, maar dat ook het dierenrijk, het plantenrijk en het mineralenrijk in dit heilsfeit zijn opgenomen. Als men dat allemaal op zich laat inwerken, kan men concluderen dat hier is aangegeven dat de gehele natuur zal worden verlost. Dezelfde elementen zijn ook - zeer gedetailleerd - door Rudolf Steiner en Max Heindel behandeld.

De prinses heeft in haar linkerhand een anker en in haar rechterhand een vlammend hart. Naast haar staat een lam. Zij aanschouwt het goddelijk reddingsplan vol geloof, hoop en liefde. En zij nadert het geheel en al alleen. Ook C.R.C. wordt in de «Alchemische bruiloft» individueel uitgenodigd. Hij ontmoet weliswaar anderen die zich eveneens op weg bevinden, maar ieder van hen moet zijn eigen beproevingen doorstaan en zijn geschiktheid als individu bewijzen. Dat schijnt een van de wezenlijke boodschappen te zijn die zowel in het literaire kunstwerk als in het schilderij worden overgedragen. Ieder mens moet zich als individu, vanuit zijn eigen innerlijk, toewenden naar zijn hogere bestemming. Op zijn weg ontmoet hij metgezellen, maar ook dan moet hij zich als individu bewijzen.

Dezelfde situatie zien wij aan het begin van het boekje «Christianopolis» van Andreae. De pelgrim lijdt schipbreuk in zijn leven en spoelt als enige aan op het eiland Caphar Salama. Daar moet hij beproevingen doorstaan, voordat hij zich in deze nieuwe wereld kan laten binnenleiden.

Het concept van de Rozenkruisers

De Rozenkruisers zeggen dat de mens door God wordt geroepen om volmaakt te worden en de natuur te verlaten, zodat hij zijn «waarde en adeldom leert kennen» zoals de «Fama Fraternitatis» het uitdrukt. De mens moet leren waarom hij een «wereld in het klein» is. Langs deze weg wordt de mens dan naar de volgende trede van zijn ontwikkeling geleid. Moeten wij het wellicht zo zien, dat de Christus het voor de mensheid mogelijk heeft gemaakt om deze hogere trap van ontwikkeling te betreden? Er is hier eerder reeds gesproken over hogere ver-

mogens in de mens die misschien nog op ontwikkeling wachten. De nieuwe dimensie bevindt zich echter niet in de materiële wereld. In de geschriften van de Rozenkruisers - en in de eerste plaats in »De Alchemische Bruiloft» - wordt aangetoond dat deze dimensie van heel bijzondere aard is. Men denke hierbij ook aan «de onbekende helft der wereld» en aan «de wonderen der natuur» waarover de «Fama Fraternitatis» spreekt.

In andere lezingen werd reeds opgemerkt dat in de oude geschriften van de Rozenkruisers een hang naar ontvluchting van de wereld aanwezig is. Ook in onze tijd is er in brede kring een streven naar contacten met andere levens en informatiebronnen. Daarbij wordt dan de wereld waarin wij leven vaak uit het oog verloren. Wat vroeger voor enkelen gold, komt nu bij velen voor. Het gaat hier om het verlangen om aan de grenzen van de materie te ontkomen. Wij hoeven slechts te denken aan ervaringen onder invloed van verdovende middelen. Of aan oosterse praktijken met geforceerde meditatie. Of aan het ononderbroken opzeggen van mantra's. Tracht men zo spirituele ervaringen te verkrijgen? In veel gevallen leidt het toch tot abnormaal gedrag!

In de psychoanalyse duidt men de mogelijkheden en informatie die de mens vanuit de ijlere gebieden ter beschikking staan, aan als het «collectief onbewuste» en als de «archetypen van het menselijk bewustzijn». Deze begrippen zijn door C.G. Jung ontwikkeld en worden thans ook in wetenschappelijke kringen gehanteerd. Maar is dit de weg die de mensheid naar de door God gewenste toekomst kan leiden? Kan het collectief onbewuste een waarachtige voortgang van het bewustzijn tot stand brengen?

Voedt de mens zich dan niet met datgene wat al is gebeurd en wat reeds aanwezig is in de natuur en tot die natuur behoort?

In dit verband spreekt men tegenwoordig ook over morfogenetische velden die de mensen beïnvloeden en die ook doelbewust kunnen worden opgeroepen. Men bewijst hun bestaan aan de hand van nieuwe gedragspatronen, uitvindingen en ideeën die op uiteenlopende plaatsen tegelijkertijd naar voren komen.

Is dit het niveau van de weg naar hoger leven waarover «De Alchemische Bruiloft» spreekt? Het lijkt erop dat de morfogenetische velden toch ook nog tot de bekende natuur behoren. Wat de geschriften van de Rozenkruisers ons duidelijk willen maken, is echter een weg voor de individuele mens. Een weg die voert naar een totaal andere natuur! Men zou tegenover het «collectief onbewuste» het «individuele bovenbewustzijn» van de Rozenkruisers kunnen plaatsen. Een staat-van-zijn die individueel moet worden verworven.

Hebben de Rozenkruisers hun doel bereikt?

Was dit «individuele bovenbewustzijn» het doel van de Rozenkruisers? Wilden zij daarmee de wereld hervormen? In dat geval kan men niet zeggen dat zij de wereld ontvluchten! En als dat hun doel zou zijn, hebben zij dat doel dan bereikt? Bestaat er dan ook een nieuw, morfogenetisch levensveld met een bovennatuurlijke dimensie? Een veld, waarmee die mens zich kan verbinden, die aan de eisen van dat veld voldoet? Bestaat in dat gebied ook het huis «Sancti Spiritus», zoals het in de «Fama Fraternitatis» genoemd wordt?

Wie met een ontvankelijk bewustzijn de geschriften van de klassieke Rozenkruisers leest of citeert, kan daarin vaak de bevestiging vinden dat een dergelijk nieuw levensveld bestaat. Het is dan een ervaring die zich niet naar de normen van het natuurlijke leven laat verklaren. Als

men deze gedachte verder volgt, rijst onvermijdelijk de vraag of een dergelijk veld gevormd wordt door voorlopers van de mensheid? Zijn het misschien impulsen uit dit veld geweest die bijna vier eeuwen lang velen hebben aangespoord om de Rozenkruisers te zoeken en hun werk te onderzoeken? Als het scheppen van zo'n invloedrijk veld het eerste doel van de 17de eeuwse Rozenkruisers was, konden zij zich daarna weer terugtrekken in de anonimiteit. Want zij wisten dan zeker dat het door hen geprepareerde veld, het «Tehuis Sanctus Spiritus», niet vernietigd kon worden en dat het zijn invloed op de komende generaties zou blijven uitoefenen. Dit zou onder andere verklaren waarom al diegenen, die na de publikatie van de «Manifesten» contact zochten met de Rozenkruisers, daarin niet zijn geslaagd. En de meest fantastische verklaringen waren het resultaat.

Waarom de mensen altijd hebben gezocht

Heeft deze impuls misschien ook tot dit symposium geïnspireerd?

En velen van ons gestimuleerd om jaren van ons leven te steken in een onderzoek dat ons niet meer loslaat? Als wij deze veronderstelling als hypothese accepteren, kunnen wij verklaren waarom de mensen altijd hebben gezocht naar het bovennatuurlijke. En waarom zij dat ook nu doen!

Hadden de 17de eeuwse Rozenkruisers misschien de bedoeling de mensheid vast te laten wennen aan het idee van een bevrijde broederschap die één fase van het christen-zijn heeft gerealiseerd? Om in de «De Alchemische Bruiloft» een weg te wijzen die ook anderen naar zo'n bevrijdend levensveld kan voeren? Zou dat zo zijn, dan zouden zij hun doel geheel bereikt hebben. Want vanaf de 17de eeuw tot op dit moment hebben de ideeën van de Rozenkruisers de zoeker gefascineerd. Als dit bovennatuurlijke veld een feit is, worden ook de woorden aan het slot van de «Fama Fraternitatis» duidelijk: «Ook zal ons gebouw, al zouden honderdduizend mensen het van nabij gezien hebben, in eeuwigheid onberoerd, onvernietigd, onzichtbaar en volkomen verborgen blijven voor de goddeloze wereld.»

Nog onverklaarde veranderingen

Nu zou ik nog willen ingaan op de veranderingen bij Besold, waarover hier reeds eerder werd gesproken. U weet dat Goethe in zijn «Faust» het begrip van de «twee zielen in één borst» heeft geïntroduceerd. Zou het mogelijk zijn geweest dat ook Besold twee zielen in zijn borst kende? Dat hij tot op een bepaald moment door een religieus idealisme was bezield, en dat dit op een ander moment moest wijken voor het egocentrisch pragmatisme dat eveneens deel van zijn karakter was?

Met betrekking tot de verandering van Andreae kan men inderdaad beter over «aanpassing» spreken. Andreae wekt de indruk dat hij zijn innerlijke overtuiging nooit heeft losgelaten. Hij reageerde steeds ontwijkend, speelde met woorden en probeerde - waar dat mogelijk was - geen uitspraken te doen die zijn innerlijke overtuiging tegenspraken. In Amsterdam is indertijd gezegd: «Men heeft Andreae nooit correct kunnen plaatsen.»

H. Albert
Intendant Christian Rosenkreuz-Heim, Calw.

J. van Rijckenborgh - modern Rozenkruiser en hermetisch gnosticus

Dit symposium «Die Rosenkreuzer als Europäisches Phänomen im 17. Jahrhundert» zou onmiddellijk kunnen worden vervolgd door dit bijzondere verschijnsel te traceren tot in het jaar 1994.

Driehonderd en tachtig jaren na het verschijnen van de Fama (1614), nu bijna vier eeuwen later, is dit fenomeen nog even actueel. Zodanig zelfs, dat er in de afgelopen eeuwen tot op heden honderden Rozenkruisersbewegingen zijn ontstaan - en ook weer verdwenen - en er tot op heden duizenden geschriften over de Broederschap zijn blijven verschijnen.

Dat de ideeën en bedoelingen van de Broederschap vaak ook op bedenkelijke wijze werden overgenomen en toegepast, is bekend. Dat doet echter niets af aan de bonafide groepen die hebben gemeend de ware bedoelingen van de Broederschap te hebben begrepen en die deze - al of niet publiekelijk - hebben uitgedragen. Hoe dan ook, deze ogenschijnlijk geheimzinnige impuls heeft onloochenbaar doorgewerkt tot op onze dag. Van de Manifesten van de Rozenkruisers Broederschap gaat nog steeds een grote geestelijke inspiratie uit. Daarom kan men er ook niet omheen dat hun uitstraling tot in onze tijd bonafide navolgers kent in de moderne Rozenkruisers. Er is thans nog steeds het bestaan van een aantal bekende Rozenkruisers-stromingen, met daarnaast helaas vele sekte-achtige groeperingen die onafhankelijk van elkaar over de hele wereld verspreid zijn en die de naam Rozenkruis op de een of andere wijze in hun vaandel voeren.

Het zal iedere serieuze zoeker duidelijk zijn, dat de bedoelingen van de klassieke Broederschap van het Rozenkruis niets te maken hebben met de vele vormen van charlatanerie die eveneens reeds vier eeuwen in de schaduw van het Rozenkruis existeren.

Wat de min of meer bekende Rozenkruisersstromingen van nu betreft, willen wij ons bepalen bij het Lectorium Rosicrucianum, de Internationale School van het Gouden Rozenkruis. En wij richten onze aandacht met name op Jan van Rijckenborgh, de stichter van deze School. Van Rijckenborgh willen wij een moderne Rozenkruiser en hermetisch Gnosticus noemen. Hij stond in zijn werk en in zijn leringen zeer dicht bij de bedoelingen van de oude Broederschap van het Rozenkruis. En is daaraan trouw gebleven. Inmiddels krijgt Van Rijckenborgh ook buiten eigen kring steeds meer bekendheid. Dat geschiedt mede door de omvang van zijn belangrijke oeuvre. Er zijn op dit moment reeds een veertigtal titels van zijn hand verschenen. Dat is slechts een deel van zijn werk. Vele duizenden lezingen en toespraken die hij voor zijn leerlingen heeft gehouden, zijn niet of nog niet in druk verschenen.

Wij menen in dit symposium het licht te mogen laten schijnen op deze markante figuur, omdat hij zich in al zijn geschriften en leringen en in zijn wijsbegeerte altijd heeft gebaseerd op de inhoud van de Manifesten van de Broederschap en op de bedoelingen die daarin zijn vastgelegd.

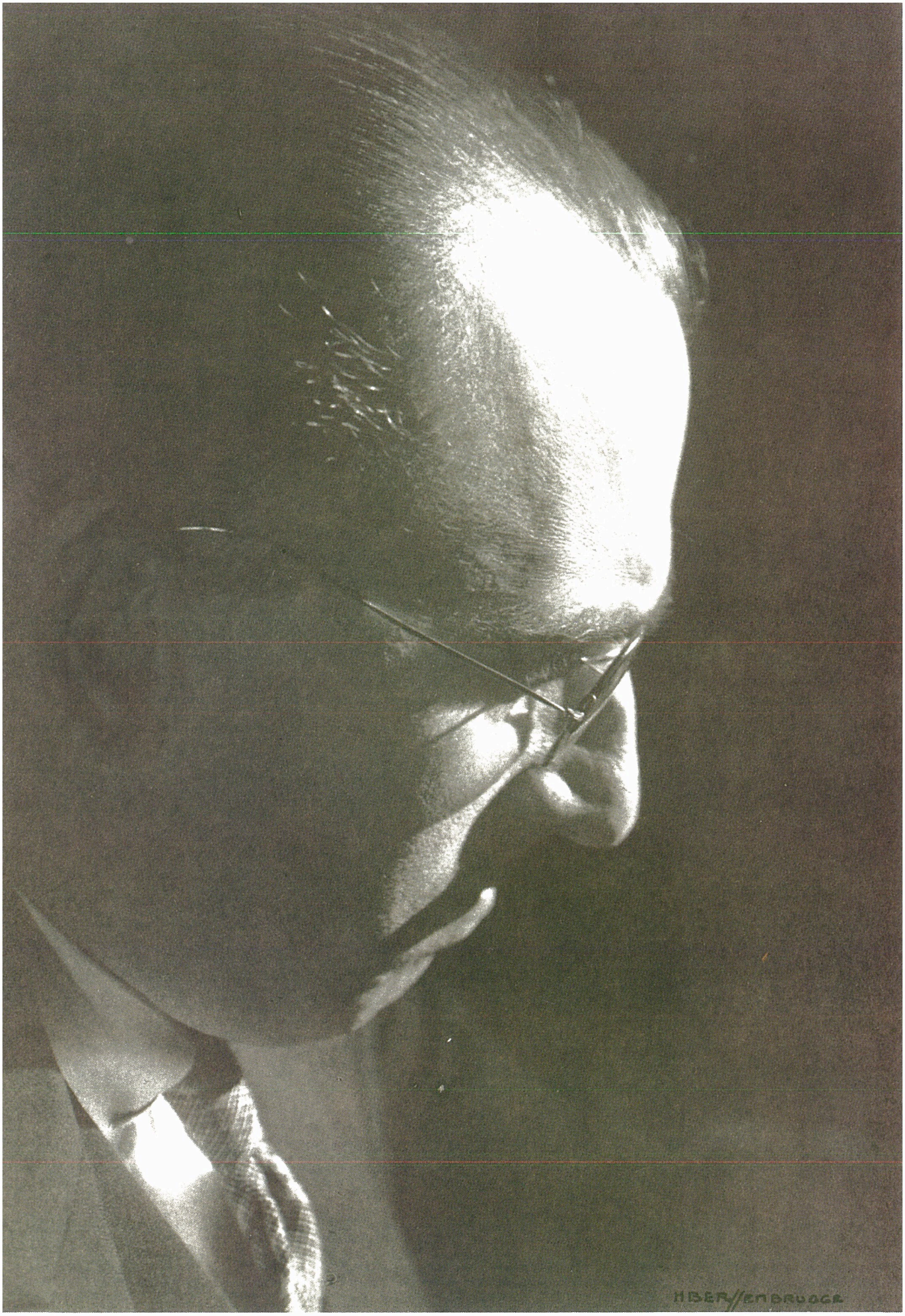
HBER/ENDRUDGE

Jan van Rijckenborgh werd in 1896 in Haarlem, Nederland, geboren in een streng Hervormde familie. In 1968 is hij in Santpoort, vlak bij Haarlem, gestorven. Als jongeman reeds toonde hij grote belangstelling voor godsdienstzaken. Vooral voor de toepassing van godsdienst in het dagelijks leven. Dus, voor de levenspraktijk. De schijnheiligheid en onwaarachtigheid van zovelen om hem heen - van het zondags vroom zijn, maar door de week zonder scrupules leven, waarbij men de naaste bedroog en men zich met achterklap en roddel bezig hield - maar ook de grote leegte die hij bij vele theologen van zijn tijd constateerde, dat alles deed hem tenslotte van de kerk vervreemden.

Realistische theologie van De Hartog

Er was echter één theoloog, prof. dr. A.H. de Hartog (1869-1938), die in het kerkelijk Nederland van die jaren met zijn denkbeelden ver buiten de gangbare orthodoxie trad. Hij had een duidelijke invloed op Van Rijckenborgh. De Hartog introduceerde in die dagen een *Realistische Theologie*. Gelovend in de realiteit, wilde hij de werkelijkheid onder ogen zien. Hij legde de nadruk op een redelijk geloof en een redelijke eredienst en baseerde zich daarbij onder andere op Rom. 12:1. Daarin wordt gezegd dat het nieuwe leven de ware offerande is. De Hartog was een vurig spreker die het hart van de mensen wist te raken. Overal in Nederland waar hij preekte, zat de kerk stampvol. En ook Van Rijckenborgh bevond zich onder zijn gehoor. Menigmaal trad De Hartog in dialoog met de leiders van de arbeiderspartij van die dagen. Hij stond bekend als een vrijzinnig prediker die met zijn gedachten een breed terrein bestreek. Hij was ook een van de mede-oprichters van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, een instituut dat zich richtte op vergelijkende studies van godsdienst en cultuur.

Al deze zaken spraken de jonge Van Rijckenborgh sterk aan, omdat hij intens zocht naar de geestelijke diepte van het menselijk bestaan. Op zijn beurt stond De Hartog enigermate onder invloed van de filosoof Eduard von Hartmann (1842-1906), de schrijver van *Philosophie des Unbewussten*. De Hartog ontleende daaraan het inzicht dat er een werkelijkheid buiten de mens bestaat die kenbaar is voor die mens. Dus een realiteit. Maar de menselijke voorstelling van die werkelijkheid valt niet met die werkelijkheid samen. De Hartog meende dan ook dat achter het waarneembaar bestaande een «oergrond» ligt. Een Oerkracht achter al het bestaande. Oók in de menselijke geest.[1]

Deze gedachte grijpt via Schelling (*Uber das Wesen der menschlichen Freiheit*, 1809) terug op de «Ungrund» van Jacob Boehme. Ook voor hem toonde De Hartog grote belangstelling, gezien het boekje *Uren met Boehme* waarin hij een selectie had gemaakt uit een keur van Boehmes werken.[2] Zo maakte Van Rijckenborgh kennis met de twee natuurorden van Boehme (Aurora). Later, in de jaren dertig, zou hij zelf een Nederlandse vertaling van *Aurora* verzorgen en uitgeven.[3] In de inleiding van deze uitgave schrijft hij: «In *Uren met Boehme* van wijlen professor De Hartog zien wij bijvoorbeeld Boehme verschijnen als de filosoof bij Gods genade. Doch angstvallig wordt er voor gewaakt de diepste grond van Boehmes gedachten, de esoterie, aan te duiden. Zo is het met vele anderen. En toch zijn wij dankbaar dat - zij het geschonden - Boehmes naam is doorgegeven als die van een filosoof par excellence. Waaruit is deze liefde te verklaren, zo kan men vragen. Wij menen uit de magische kracht van Boehmes onwankelbare geloof, dat zó spreekt van een onmetelijk weten en van een wonderbaarlijke verzekerdheid, dat

het de ongetelden vermag te grijpen. Wij weten en getuigen, dat het hier de geloofskracht geldt die opwelt uit de onvergankelijke bron van het esoterisch christendom. Daarom bieden wij hier een vertaling van Boehmes meesterwerk *Aurora of morgenrood in opgang* aan. In de overtuiging, dat een nieuwe golf van belangstelling zal oprijzen. Doch nu stromende in de richting van Boehmes geest- en zieleverwanten die zijn wijsheid, in een modern kleed gestoken, andermaal aan de wereld aanbieden om niet.»

De wereld is een huis van duisternis geworden...

Bij Boehme vindt hij de leer van de twee natuurorden bevestigd zoals deze in *Aurora* beschreven is. Getuige het volgende citaat: «Het gehele huis dezer wereld, dat in het zichtbare en begrijpelijke wezen staat, is het huis van God, of het oude lichaam, hetgeen voor de tijd van de toorn in hemelse klaarheid gestaan heeft. Toen echter de duivel daarin de toorn heeft aangestoken, is het een huis van duisternis en dood geworden. Daarom heeft zich dan ook de heilige geboorte Gods als een afzonderlijk lichaam van de toorn afgescheiden en het beste deel van de Hemel tussen liefde en toorn geplaatst, zodat de geboorte van de sterren zich in het midden bevindt. Maar zo, dat hun buitenste vorm in de toorn van de dood staat; en met de daarin opgaande geboorte, welke in het midden zetelt, waar de hemel is afgesloten, bevindt zij zich in de zachtmoedigheid van het leven. De zachtmoedigheid golft tegen de toorn en de toorn tegen de zachtmoedigheid en zo vormen zij twee verschillende rijken in hetzelfde lichaam der wereld...

De hemel werd afgesloten opdat het nieuwe leven alle krachten en werking zou hebben, als het oude eenmaal vóór de tijd des toorns bezeten had, en opdat het met de zuivere Godheid buiten deze wereld van een zelfde kwaliteit zou zijn en met de Godheid buiten deze wereld één heilige God zou wezen.» (*Aurora*, Nederlandse uitgave Hora Est, blz. 306 e.v.).

Gnostieke gedachte die eeuwen overspant

Jacob Boehme is hier de pure gnosticus, waarom hij dan ook zijn leven lang vervolgd werd. Maar Van Rijckenborgh herkent de universele gnostieke gedachte die eeuwen overspant. Hij heeft haar teruggevonden in talloze brokstukken die nog zijn overgebleven. In de geschriften en preken van De Hartog kwam de stellige overtuiging naar voren dat wedergeboorte noodzakelijk is. Pas de herboren mens kon de werkelijkheid in het juiste licht zien. Het begrip «Openbaring» werd eveneens een kernpunt in De Hartogs theologie. Het goddelijk Woord, de Logos, was volgens De Hartog in drie vormen werkzaam: als scheppend Woord, als mensgeworden Woord in Christus en als schrift geworden Woord in de Bijbel. De Hartog voelde zich verbonden met de middeleeuwse groep van «Godsvrienden»* die zich niet aan kerkelijke grenzen stoorde. Openbaring, het binnendringen van de eeuwigheid in de tijd, het Vlees-geworden Woord, Logos, duidt op de noodzaak van wedergeboorte. Of, zoals Jacob Boehme zei:

«Wie tijd geworden is als eeuwigheid
en eeuwigheid als tijd,
hij is bevrijd van alle strijd.»

en:

«Wie niet sterft eer hij sterft,
hij verderft, als hij sterft.»

*«Gottesfreunden» waren o.a. Johannes Ruusbroec, Johannes Tauler, Heinrich Suso, Rullmann Merswin, Vom Oberland en Eckhart. De geheimzinnige Vom Oberland en zijn navolgers worden door sommigen wel als de voorlopers van de Rozenkruisers gezien.

Deze en vele andere inzichten van De Hartog spraken van Rijckenborgh sterk aan. Zo ook het dikwijls door De Hartog geciteerde woord van Angelus Silesius (pseudoniem voor Johannes Scheffler, 1624-1677):

«Al was Christus duizendmaal in
Bethlehem geboren,
en niet in uwe ziel,
zo waart ge toch verloren.»

Grondgedachte van Silesius als basis voor Rozenkruis-filosofie

Deze grondgedachte, die zo poëtisch door Silesius werd verwoord, zal later in de Rozenkruis-filosofie van Van Rijckenborgh in ontelbare toespraken en boeken steeds naar voren worden gebracht. Verhandelingen over deze teksten zetten Van Rijckenborgh aan het denken over deze mensen en hij ging op zoek naar hun bronnen. Vooral toen De Hartog werd bekritiseerd door zijn theologische confraters en hij ervan werd beschuldigd buiten de officiële leer te gaan, was dit voor de jonge Van Rijckenborgh het bewijs dat hij de waarheid elders moest zoeken. Het was voor hem onder andere het teken dat de kerk geen soelaas biedt voor de ware christenpelgrim. Hij neemt zich een bekende uitspraak van De Hartog letterlijk ter harte. Het is een uitspraak die hij zelf later nog vele malen citeert: «De wezenlijke waarheid wordt ons niet op een presenteerblad, artikelgewijze of naar de letter gegeven of gedicteerd. Maar de wezenlijke waarheid moet door het algemeen menselijke bewustzijn worden veroverd en toegeëigend.»

Toch zal hij christo-centrisch blijven denken. Hij plaatst zich steeds op basis van de Rozenkruisgedachten; aan de zijde van Gnosis, Rozenkruis en Hermetisme. De universele lijn van denken die vrij is van dogma, theologische verstrikking en orthodoxie. Zo schrijft hij in zijn artikel *Het mysterie van de Ziel*: «Als de Bijbel het belangrijkste religieuze pand van een mensenkind is, dan is het absoluut zeker dat men stranden zal in de tekstobstakels. Ten bewijze van deze stelling roep ik u voor de geest de onafzienbare rij van geloofsbelijdenissen, groepen, soorten en sekten van religie. Al deze verdelingen hullen zich in letterlijke, symbolische of esoterische Bijbelexegesen van spontane of min of meer wetenschappelijke aard. Het zich christen noemende deel van de mensheid komt nimmer tot eenheid, nimmer tot verheffing, nimmer tot bevrijding, wanneer het zich niet afdoend en volkomen losmaakt van de weg waarop de eeuwen haar gedrongen hebben. De Heilige Boeken worden op de verkeerde wijze gebruikt. De Heilige boeken zijn dàn eerst een Godsgetuigenis en hun taal kan dàn eerst begrepen worden, wanneer wij hen op volkomen andere wijze naderen. Tussen de Gods- en levensmysteriën die onder andere in de Bijbel een brandpunt vinden, en ons, gaapt een wijde kloof. Daarom, de weg des levens is een weg van binnenuit. Alleen het proces, het pad van heiligmaking, levensheiliging, kan u bevrijden. En de signatuur kan nimmer een mand vol woorden of een bord vol teksten zijn. De mens die het pad van heiligmaking bewandelt, bewijst zulks door licht, door licht van binnenuit. En het Licht van binnenuit is als zodanig de brug over de wijde kloof tussen de Gods- en levensmysteriën en ons. Hebben wij de Bijbel dan niet nodig? Is hij vrijwel overbodig? Het Rozenkruis ijvert voor een ontwikkeling der dingen waarin de mensheid op een geheel nieuwe wijze de Bijbel zal leren naderen.» [4]

Wij hebben dit lange citaat uit een van zijn vroegste geschriften aangehaald, omdat het aangeeft dat hij hier duidelijk de lijn van De Hartog doortrekt: een religieus beleven in de daadwerkelijke le-

venspraktijk en openbaring die dan uit het eigen innerlijk vrij dient te komen.

Voordat Van Rijckenborgh de kerk verliet, was hij zeer actief in de dusgenaamde Christelijke Jonge Mannen Vereniging, waarin hij toen reeds een eigen visie op de Bijbel demonstreerde. Dat was een visie die vanuit een eigen innerlijke openbaring naar voren drong. Dat bracht hem natuurlijk in conflicten. Hij zocht veel meer naar de ontsluiering van het Woord, naar de diepe betekenis die hem niet door de theologen werd verschaft.

Zijn zoeken bracht hem omstreeks zijn 28ste jaar op het spoor van het moderne Rozenkruis. En daardoor kwam hij in aanraking met de Rosicrucian Fellowship van Max Heindel. Want het waren vooral Heindels esoterische verklaringen van Bijbel en Godsdiensten die hem sterk aanspraken. In diens boek *De Cosmologie der Rozenkruisers* (1909)[5] herkent hij veel van hetgeen hem zelf reeds innerlijk werd geopenbaard en waarnaar hij voortdurend zocht: de werkelijkheid van de dingen achter het waarneembare stoffelijke bestaan. En het doel dat achter heel het leven en de openbaring drijft. Daardoor maakt hij kennis met de Manifesten der Rozenkruisers, met de geschriften van Paracelsus, Comenius, Van Helmont, Boehme en Fludd om maar enkelen te noemen. Hij voelt zich sterk aangetrokken tot hun werken. Maar na enige jaren breekt hij met de Amerikaanse Rozenkruisersbeweging van Max Heindel, omdat hij meent dat deze richting teveel het occulte pad betreedt en het christelijke aspect van de Rozenkruisers verliezen gaat.

Het evangelisch proces moet in de mens plaats grijpen

Hij sticht de School van het Gouden Rozenkruis. Hij concentreert zich op de Manifesten van de klassieke Broederschap en geeft daarover lezingen. Tegelijkertijd gaat hij lezingen geven over de esoterische betekenis van de christelijke evangeliën. Daarbij legt hij de nadruk op het evangelisch proces dat *in* de mens moet plaats grijpen. En hij verwijst het historische aspect naar het tweede plan. In de inleiding van het boek *De Blijmare van de Gave Gods, een esoterische analyse van het Mattheusevangelie*, schrijft hij: «Zo zal men na onderzoek vinden, dat het Nieuwe Testament in zijn totaliteit de leerling een volledige wijsbegeerte verschaft, met behulp waarvan hij verleden, heden en toekomst van wereld en mens zal kunnen schouwen en leren doorgronden; (dat is) de arbeid voor mens en maatschappij van dat wonderbare, goddelijke wezen, de Christus [...] Wij leven in een tijd, waarin een deel van de mensheid gereed en geschikt is om de Bijbel, of een deel daarvan, te leren zien als een esoterisch, gnostiek wetenschappelijk geschrift, met behulp waarvan men de bedoeling Gods kan leren verstaan.»[6]

Niemand die ernaar omkeek

Intussen was hij, om zelf toegang te verkrijgen tot de orginele geschriften, naar Londen gereisd waar hij de British Library bezocht. Daar maakte hij kopieën van het werk van Johann Valentin Andreae. Onder andere van een Engelse vertaling van het manuscript van de *Republicae Christianopolitanae.* In de inleiding schrijft hij: «Bij een onderzoekingstocht in de wereldberoemde bibliotheek van het British Museum te Londen, ontdekten wij enige jaren geleden het weinig bekende werk *Christianopolis* van Johann Valentin Andreae, de auteur van de *Fama Fraternitatis.* Dit document dateert van 1619 en is mogelijk reeds een paar honderd jaar in deze boekerij zonder dat iemand er naar omkeek. Wij konden het in een Engelse vertaling mee naar Neder-

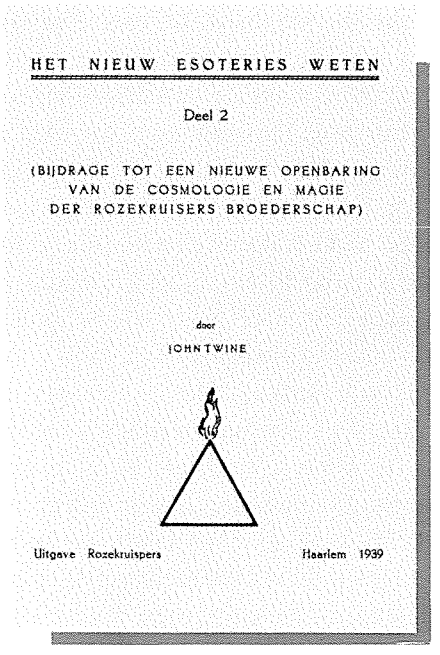

land nemen, innerlijk gevoelende, dat wij de inhoud aan het daglicht moesten brengen en van commentaar moesten voorzien.»[7]

Deze commentaren werden in 1939 te zamen met de Nederlandse vertaling van Christianopolis uitgegeven. En in 1978 verscheen een tweede druk. Maar terwijl hij zijn commentaren op Christianopolis publiceerde, verzorgde hij de Nederlandse vertaling van de *Fama*, de *Confessio* en het *Scheikundig Huwelijk van C.R.C.* in één band samen.[8] Daarnaast publiceerde hij in het tijdschrift *Nieuw Religieuze Oriëntering* een serie afleveringen van een Nederlandse vertaling van *Die Geheime Figuren der Rosenkreuzer.*[9]

De achterliggende bedoeling ontsluieren

Uit dit alles blijkt hoe Van Rijckenborgh zich verbonden voelde met de boodschap die de klassieke Rozenkruisers Broederschap de wereld ingezonden heeft. Hij beschouwde deze geschriften niet in de eerste plaats als historisch belangrijk, maar wilde vooral de bedoeling erachter, de voor het oog verborgen betekenis die er in opgesloten ligt, ontsluieren.

Wederom ervoer hij diep in zijn innerlijk de geestelijke inspiratie die daarvan uitgaat. Zijn commentaren op de Fama, die hij «een esoterische analyse» noemt, laat hij verschijnen onder de titel *De geheimen der Rozekruisers Broederschap.* In zijn inleiding schrijft hij: «De tijd is aangebroken om dit gesluierde geestelijke testament der Rozenkruisers Broederschap te openen en de daarin vervatte waarden aan het daglicht te tillen. Door de eeuwen heen is het werk van de Broeders van het Rozenkruis misverstaan en tal van door oosterse magie beïnvloede esoterici hebben schade veroorzaakt, waarin zij het licht van het Rozenkruis verduisterden met vreemde leringen.»[10]

Heeft de mens C.R.C. werkelijk bestaan?

Hij verantwoordt zijn commentaar verder met de volgende woorden: «Sommigen die trachten de Fama te analyseren, hebben allereerst de vraag gesteld: 'heeft de mens C.R.C. werkelijk bestaan? Wie was hij, zijn er tijdgenoten die hem gezien hebben? Is er literatuur uit zijn tijd die over hem spreekt?' We laten echter het historisch onderzoek voor wat het is en willen spreken van 'een mens'. Laten we eens aannemen dat er nu een mens leeft, C.R.C. geheten. Dat wij hem allen kennen, dat wij zijn worsteling gadeslaan. Ik roep dus voor u op een mens, een verbeelding. En te zamen bezielen wij deze mythische gestalte, totdat hij voor ons gaat leven. Wij noemen hem Christiaan Rozenkruis, die van goed Duitse origine was. Dat betekent dat onze figuur een volbloed Europeaan was. Een westerling. Deze westerling wenst de gang van de westerse mens te gaan, namelijk het pad

door Christus gewezen, door de Christus voorgeleefd. Daarom noemen wij hem Christiaan. Deze mens poogt en wil álle latente vermogens die in het wezen van iedere mens sluimeren en die de mens stempelen tot een Godenzoon, een kind Gods, tot een Godskind in wording dus, tot ontwikkeling te brengen. En voorts is hij bereid daarbij de weg van volkomen zelfopoffering te gaan. Daarom noemen wij deze held tevens Rozenkruis. Daarom spreken wij, waar deze mythische gestalte nu voor ons leeft, waar wij enthousiast zijn voor de heldenstrijd die hij heeft aangevangen, in biddend verlangen: 'Mijn waarde broeder, moge de Christusroos lichten op uw kruis.'» [11]

Oproep tot algehele reformatie van en in de mens

Let wel, dit is het taalgebruik van de jaren dertig. Van Rijckenborgh trachtte de lezer ervan te doordringen dat de Manifesten direct op de mens zèlf betrokken moeten worden. Zij roepen op tot een algehele reformatie *van en in de mens.* Want dát zal en kan alleen maar voeren tot een verandering in de maatschappij.

In hetzelfde boek zegt hij: «Wij willen ons richten naar de wegen, aangewezen in de oude boeken. De oude testamenten van de Orde van het Rozenkruis. De *Confessio Fraternitatis* stelt ons het programma - de geloofsbelijdenis. In de *Fama Fraternitatis* gaat de neophiet ertoe over om dat programma uit te voeren. In het *Scheikundig Huwelijk van C.R.C.* wordt de volledige ontwikkeling geschetst op het pad van inwijding, nadat het doel, de roep, de Fama is uitgevoerd in individuele taak. En tenslotte is daar het Rozenkruiswerk: *Christianopolis*, waarin de structuur van een nieuwe maatschappij wordt uiteengezet zoals die door de Broeders moet worden gebouwd.» [12]

Wij constateren dus dat de Manifesten van de oude Broederschap voor Van Rijckenborgh veel dieper grijpen, dan oppervlakkige beschouwing doet vermoeden. Hij leest erin wat hem zelf beweegt. De boodschap die de Broederschap destijds de wereld had ingezonden, de oproep tot algehele reformatie, is vooral ook bedoeld om tot een fundamentele verandering in de mens zelf te komen.

In de oorlogsjaren van 1940 - 1945, toen zijn School door de bezetter werd gesloten en het hem verboden werd verder te werken, verdiepte hij zich in het *Corpus Hermeticum*, de geschriften van de Manicheeën, de Gnostieken, de geschiedenis van de Katharen. Verschillende leringen uit deze geschriften vond hij terug in de gesluierde en symbolische taal van de Manifesten. Voorts raakte hij ervan overtuigd dat de leringen van Hermes op een geheel eigen wijze in de boeken van Paracelsus terugkomen en hij constateerde dat Paracelsus in hoge achting stond bij de Broeders van het Rozenkruis. Hij stelde vast dat de schrijvers van de Manifesten ook de beschikking moeten hebben gehad over het *Corpus Hermeticum* en dat er nog veel meer esoterisch-gnostieke literatuur in hun bibliotheken moet hebben gestaan. De innerlijke weg, het pad der mysteriën ligt in al deze geschriften verborgen.

De Gloria Intacta verscheen direct na de oorlog

Direct na de Tweede Wereldoorlog publiceerde hij het boek *Dei Gloria Intacta*, met als ondertitel: *het christelijke inwijdingsmysterie van het Heilige Rozenkruis voor de nieuwe eeuw.*» [13] In dit boek wordt deze innerlijke weg als een zevenvoudig pad uitvoerig uiteengezet. Het gaat niet om inwijding die door een ander, een zogenaamde «ingewijde», wordt opgelegd of ingeleid. Het gaat om een weg van zelfinwijding. Om een prakti-

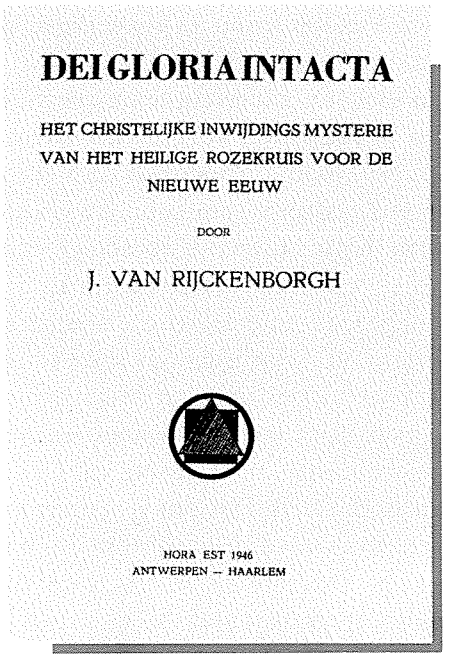

sche weg die tot volledige levensverniewing voert. Op basis van zelfkennis. Zoals reeds door de Gnostici en Hermetici werd gezegd: «Wie zich zelf kent, kent het Al.»

Dei Gloria Intacta, met als inleiding een gedeelte uit de klassieke Fama, blijkt een grote voorbereiding te zijn voor twee monumentale werken die hierna het licht zullen zien: een vierdelig werk met commentaren op en verklaringen van het *Corpus Hermeticum* èn het magistrale, tweedelige werk met gedetailleerde verklaringen van de inwijdingsweg, waarin deze voor de lezer wordt ontsloten: *Het Scheikundig Huwelijk van Christiaan Rozenkruis (C.R.C.).* Hierin bewijst Van Rijckenborgh, dat hij, na een lange voorbereidingsweg waarop hij stap voor stap is doorgedrongen in de geheimen van de Broederschap, de sleutel in handen heeft mogen ontvangen.

De «worsteling van C.R.C.», zoals hij deze in alle toonaarden beschreven heeft, is tegelijkertijd zijn eigen worsteling om de weg te ontsluiten. En vooral zijn worsteling om deze weg voor anderen vrij te maken uit de windselen van de tijd en de mysteriën waarin de oude geschriften gehuld zijn, open te breken. Hij heeft de innerlijke sleutel die toegang biedt tot de wijsheidsboeken waarin deze weg wordt getoond.

Vrijmaken uit de windselen van tijd en mysterie

Die sleutel past hij ook toe op het mysterieboek *De Alchemische Bruiloft.* Hij zegt daarover: «In de *Alchemische Bruiloft van C.R.C* worden uitvoerig, zeer nauwkeurig en overduidelijk, alle inwijdingen van C.R.C. beschreven. Zó duidelijk, dat het niet beter kan. Alle inlichtingen worden gegeven zonden ook maar één detail te verwaarlozen. Wie was, of beter, wie is Christiaan Rozenkruis? Hij is het prototype van de ware, oorspronkelijke mens. De nieuwe mens. De mens die waarlijk christen is; die Christus in zich vrijgemaakt heeft door het pad te gaan van het kruis in de kracht van de roos... Het kruis is een ontmoeting tussen twee krachtlijnen die diametraal tegenover elkaar staan. Het betekent een totale verandering, een omzetting van krachten, een alchemische omzetting. Een wedergeboorte. De roos in de mens moet verbonden worden met haar ware levensveld. Met het veld van de onsterfelijkheid. De roos moet worden vrijgemaakt door de kruisweg van transfiguratie. Daarom spreken wij van het Rozenkruis. Dat werk moet geschieden in Christuskracht. Dat is de elektromagnetische kracht van het Universele Leven.» [14]

Als de Lichtvonk opvlamt, wordt de innerlijke kennis geboren

De roos is hier symbool voor de Lichtvonk, de goddelijke vonk van de gnostieken, die door Van Rijckenborgh ook wel op moderne wijze werd aangeduid als het «geestvonkatoom» of de

«geestnucleus», de goddelijke levenskern in de mens.

Wanneer deze geestelijke kern werkzaam wordt, zo verklaarde hij, wanneer deze lichtvonk opvlamt in het hart, dan wordt de innerlijke kennis geboren. De kennis van het hart. Zij openbaart zich uit het goddelijke oeratoom dat als het zaad van de Geest potentieel in de mens verborgen ligt. Ontkiemt dit zaad en komt het tot bloeien, dan brengt dit de vruchten voort van het Al-Goede. De vruchten van de Boom des Levens. Wanneer het zaad van de Roos de ziel bevrucht, dan zal zij onsterfelijk worden en het lichaam, de persoonlijkheid, transfigureren. De kennis van het Al-Goede, die kennis is een geestelijk inzicht dat het vermogen schenkt dat toegang geeft tot een innerlijk weten omtrent de mens zelf. Kennis omtrent zijn goddelijke bestemming en omtrent God die in hem is.

De lezer aansporen om tot zelfkennis te komen

Van Rijckenborgh heeft maar één bedoeling, die als een gouden draad door al zijn werken loopt: de geïnteresseerde lezer aan te sporen om tot zelfkennis te komen. Om kennis te verkrijgen van zijn ware zelf dat in zijn hart verloren ligt als een Rozenknop, een Geestvonk. De mikrokosmos, de ware afkomst van de mens is de mikrokosmos, ligt daarin verborgen. Of, zoals de *Fama* het zegt, zijn eigen Adeldom. Die wijst op de oorspronkelijke mens die tot de dusgenaamde Onbekende Helft der Wereld behoort, de Ware Godsnatuur. De mens dient te worden geïnspireerd zodat hij zich op weg begeeft om te komen tot verlossing uit zijn dier-menselijke staat van leven.

De kennis van de weg die voert tot de wedergeboorte van de ziel, waarover Jezus spreekt tot Nicodemus, de noodzakelijke wedergeboorte uit water en geest, wordt door Van Rijckenborgh uitvoerig in zijn werken behandeld. Hier zien wij de spoorslag tot handeling terugkomen, die Van Rijckenborgh in zijn jonge jaren op weg deed gaan. De noodzaak tot wedergeboorte waarover professor De Hartog sprak. Maar bij Van Rijckenborgh is het niet in exoterische zin verhuld zoals in de wollige taal van theologische tekstverklaringen. Van Rijckenborgh spreekt over het esoterisch beleven van de evangelische weg die voert van de Johannesmens naar de Jezusmens. Dat is de weg van Christiaan Rozenkruis. Het van «beestmens tot Geestmens» wedergeboren worden, waarover hij De Hartog[15] in zijn jonge jaren hoorde spreken, is geen filosofie voor Van Rijckenborgh, maar pure werkelijkheid en noodzaak.

De natuurgeboren mens die uit de aarde aards is, moet de Geestmens aandoen, die als een goddelijke Roos, als een Vonk van de Geest, in hem verborgen ligt. Geest, Ziel en Lichaam moeten weer vereend worden. Tot een ware eenheid gesmeed worden. Bytoss, Nous en Alezeia van de oude Gnostieken. Uit de diepte van de goddelijke Geest, waaruit de Waarheid zich openbaart, zijn in de Bijbel de goddelijke principiën van Geest, Water en Bloed, of de Hermetische componenten Geest, Ziel en Lichaam, of het Mercur, het Sulphur en het Zout van de Rozenkruisers, geworden.[16] Dat is de weg van transmutatie tot transfiguratie die in de zeven dagen van het *Scheikundig Huwelijk* gesluierd en symbolisch is weergegeven. Het is de zevenvoudige herschepping van de mens. De wedergeboorte op basis van het prijsgeven van het oude, ik-gerichte leven van de natuurgeboren mens, die ondanks alles toch een God-menselijk wezen is, omdat hij de Geestvonk in zijn mikrokosmos draagt.

Gnosis transformeert de gehele mens tot zijn wezenlijke aard

Onwetendheid van dit alles is het grootste drama van de mens. Het verscheuren van het kleed van de boosheid van de onwetendheid door de mens die is geroepen om tot het Godsgeslacht te transfigureren, maar die in zijn natuurgeboren staat is blijven steken, dat is de basisgedachte die aan heel het werk van Van Rijckenborgh ten grondslag ligt. Getuige het woord van Hermes: «Wanneer de Gnosis dan het ganse bewustzijn verlicht, doet Zij de ziel geheel en al weer opvlammen en verheft Zij haar door haar van het (natuurgeboren) lichaam los te maken. Zo transformeert Zij de gehele mens tot zijn wezenlijke aard.» [17]

Dat het Rozenkruis en het Hermetisme nauw aan elkaar verwant zijn, weten wij door dit bekende fragment uit de *Alchemische Bruiloft*:

> *«Hermes is de Oerbron.*
> *Nadat zovele beschadigingen aan het menselijk geslacht zijn toegebracht, vloei Ik, naar Goddelijk Raadsbesluit en bijgestaan door de Kunst, als genezingbrengende artsenij hier uit.*
> *Wie kan, drinke uit Mij.*
> *Wie wil, reinige zich in Mij.*
> *Wie durft, storte zich in Mijn diepten.*
> *Drinkt, broeders, en leeft.»*

Van Rijckenborgh slaat de brug tussen de bedoelingen van de Broeders van het Rozenkruis en de Oerbron van Hermes. Hij schrijft in zijn verklaringen van de *Alchemische Bruiloft*: «Wie was, of beter is, voor ons dan Hermes? Hermes is de zich openbarende Geest zelve, de Oerbron die iedere mens zou willen laven. Daarom willen wij ook uit die Oerbron getuigen

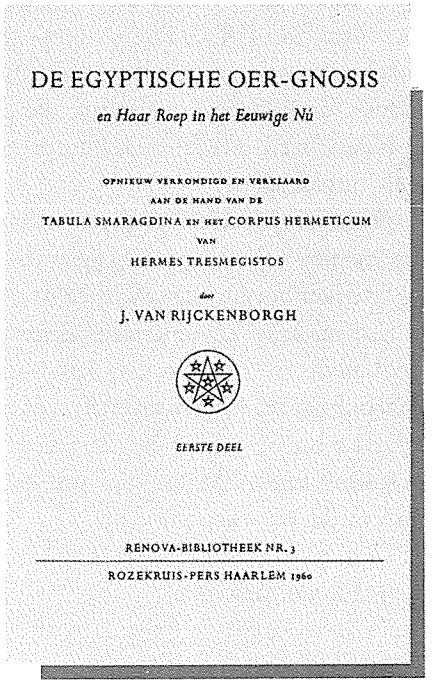
DE EGYPTISCHE OER-GNOSIS

en Haar Roep in het Eeuwige Nú

OPNIEUW VERKONDIGD EN VERKLAARD
AAN DE HAND VAN DE
TABULA SMARAGDINA EN HET CORPUS HERMETICUM
VAN
HERMES TRESMEGISTOS
door
J. VAN RIJCKENBORGH

EERSTE DEEL

RENOVA-BIBLIOTHEEK NR. 3
ROZEKRUIS-PERS HAARLEM 1960

en bestuderen wij steeds weer opnieuw de oude Hermetische boeken.» [18]

Hermes is de oerbron

Aldus is Hermes eveneens een mythische figuur. Maar tegelijkertijd het grote voorbeeld dat als een universele wijsheidskracht door alle tijden heen niets van zijn stralende wijsheid heeft ingeboet. Dat van Rijckenborgh ook het *Corpus Hermeticum* regel voor regel heeft bestudeerd, blijkt wel uit zijn vierdelig werk met verklarende tekst dat hij de volgende titel gaf: *De Egyptische Oergnosis en haar Roep in het Eeuwige Nu.* [19] Hij legde eveneens de nadruk op Hermes als de Oerbron, als de Oer-Gnosis die verwijst naar de oorspronkelijke kennis, de eeuwige wijsheid die door alle tijden heen principieel dezelfde is. Beter gezegd: altijd hetzelfde bedoelt over te dragen. Dus, de «Eeuwige Roep». Een Roep die derhalve nog altijd actueel is. J. van Rijckenborgh wilde die Roep weer krachtig doen klinken. In dezelfde betekenis die de Broeders

van het Rozenkruis aan hun *Fama* meegaven. Maar Van Rijckenborgh sprak tegen de achtergrond van de actuele tijd. Door middel van een universele lijn, die door de tijden heen steeds hetzelfde principe heeft uitgedragen.

Welnu, op basis van deze verhandeling menen wij te mogen zeggen dat Jan van Rijckenborgh een voorbeeld is van de hedendaagse Rozenkruiser-Gnosticus. Hij belijdt in zijn werken het christocentrisch-gnostieke Rozenkruis, zoals dat ook naar buiten trad in het fenomeen van de Rozenkruisers Manifesten van het begin van de 17de eeuw.

A.H. van den Brul

1) *Bibliografie*, Bibliotheek Rijksuniversiteit Utrecht, 1988.

2) *Uren met Boehme*, Hollandia-Drukkerij, Baarn. 1915.

3) *Aurora of Morgenrood in Opgang*, Jacob Boehme. Ned. vertaling van K.W. Schiebler, Leipzig 1832. Uitgave «Hora Est», Haarlem.

4) Tijdschrift *Nieuw Religieuze Oriëntering*, niet gedateerd.

5) *The Rosicrucian Cosmological Conception*. First Edition, Max Heindel. Rosicrucian Fellowship, Seattle, Washington.

6) *De Blijmare van de Gave Gods*, Esoterische analyse van het Mattheus-Evangelie. John Twine. 1931.

7) *Republicae Christianopolitanae* van Johann Valentin Andreae. Verklarende brieven. Rozekruis Pers. 1939/1940. Tweede editie 1978.

8) *Fama Fraternitatis, Confessio en Alchemische Bruiloft*. In één band. Nederlands. 1937.

9) *Nieuw Religieuze Oriëntering*, niet gedateerd.

10, 11, 12) *De geheimen der Rozekruisers Broederschap*, Esoterische analyse. 1938. Idem. Onder nieuwe titel: *De Roep der Rozenkruisers Broederschap*. 1966. Rozekruis Pers.

13) *Dei Gloria Intacta. Het Christelijke Inwijdingsmysterie van het Heilige Rozenkruis voor de Nieuwe Eeuw*. Hora Est, Antwerpen-Haarlem. 1946. Tweede, herziene druk 1957. Rozekruis Pers.

14) *De Alchemische Bruiloft van Christiaan Rozenkruis*, deel 1, 1967, deel 2, 1969. Rozekruis Pers. Tweede, herziene druk, 1988.

15) *Phaenomenologie van het Christelijk Bewustzijn*. (blz. 77 en 136), Uitgevers-Maatschappij Holland, Amsterdam. 1932. *Levensleer* (blz. 149 e.v., 159 en 160 e.v., 180 e.v.). P. Noordhoff N.V., Groningen, Batavia. 1933.

16) *Bekenntnis zur Gnosis von Paracelsus bis auf die Schüler Jacob Böhmes*, Dr. Carlos Gilly. Uitgave B.P.H. Amsterdam.

17) *Corpus Hermeticum*, Nederlandse vertaling uit het Engels van G.R.S. Mead en het Duits van Patrizi & J. Scheible Stuttgart. 1855.

18) *Het Scheikundig Huwelijk van Christiaan Rozenkruis*. 1967. Rozekruis Pers.

19) Uitgave Rozekruis Pers.

De Rozenkruisers als Europees verschijnsel in de 17de eeuw en de kronkelpaden van het onderzoek

Wie zich met de geschiedenis van de 17de eeuw bezighoudt, ziet zich op alle gebieden geconfronteerd met de Rozenkruisers. Daarmee dienen de problemen zich meteen aan. Want de gangbare beschrijving van de geschiedenis van de Rozenkruisers roept meer vragen op dan ze beantwoordt. Hoe vaker men zonder toereikende documentatie positie kiest en op grond van vermeende ontdekkingen aan oude hypothesen nieuwe, avontuurlijke beweringen toevoegt, des te groter is het gevaar, dat de omschrijving van de 17de eeuwse Rozekruiserij vervalt tot een samenraapsel van trefwoorden, waarvan iedere onderzoeker zich naar believen kan bedienen. Of het resultaat is een nieuwe toren van Babel, zoals Johann Valentin Andreae al spijtig vaststelt in zijn *Turris Babel sive Judiciorum de Fraternitate Rosae Crucis Chaos*.

Nauwelijks was de *Fama Fraternitatis, deß Löblichen Ordens des Rosenkreutzes, an alle gelehrten und Häupter Europae* in 1614 verschenen, of de Europese boekenmarkt werd overspoeld door antwoorden zendbrieven, open brieven, responsa, epistels, verslagen, bewijzen, examinationes, elucidaria, defensiones, apologiae, discoursen, waarschuwingen, oordelen, bedenkingen, verantwoordingen, considerationes, beschouwingen, prognostica, profetieën, echo's, instructiones, advertissementen, examens, risposta, wondernieuws etc. Meer dan 200 titels! Zij waren aan of tegen de Broederschap van het Rozenkruis gericht. Sommige auteurs gaven hun naam, anderen alleen initialen. Weer anderen bleven anoniem of gebruikten de wonderlijkste pseudoniemen. Veel van deze stellingnames worden verdedigd met een hartstocht die in felheid niet onderdoet voor de reformatorische vlugschriften. Maar ook de meest verlichte geesten in Europa probeerden duidelijkheid te krijgen. Want waar het bij de hier verkondigde reformatie werkelijk om ging, was een radicale verandering van religieuze, wetenschappelijke en politieke normen. Een sceptisch waarnemer schreef in 1616: «Een reformatie van de hele wereld, die jullie nastreven, geeft veel te overdenken. Dat heeft vele consequenties. Niet alleen filosofen en medici, maar ook overheid en theologen zouden met elkaar in discussie moeten treden. Toch verzeker ik jullie een goede vriendschap van eerlijke mensen.»

En zover moest het ook komen, precies zo ging het ook. Veel van deze «vrome mensen», die de orthodox-christelijke geloofsbelijdenissen niet napraatten, maar het christendom in dagelijkse levenspraktijk trachtten te verwezenlijken of hun onafhankelijke denken en de experimentele ervaring boven de heersende autoriteit van Aristoteles of Galenus stelden, reageerden welwillend - of zelfs met geestdrift - op de boodschap van de Broederschap.

Johann Valentin Andreae, 1586-1654, Württembergisches Landesmuseum Stuttgart, Duitsland.

Keurvorst Frederik V wordt gezien als de leider van het protestantse verzet tegen de katholieke overheersers. Toen de Bohemers in 1619 in opstand kwamen, boden zij keurvorst Frederik hun kroon aan. In november 1920 werd Frederik V door de Habsburgers verslagen. Hij heeft dus maar één winter geregeerd en wordt om die reden de «Winterkoning» genoemd. Zijn nederlaag was het begin van de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) die o.a. een einde maakte aan het publiceren van de Rozenkruisersgeschriften. Keurvorst Frederik vluchtte naar Den Haag. Onder andere in Holland en Engeland vormden zich groeperingen die de gedachten en idealen van de Rozenkruisers voortzetten.

Kunst en wetenschap hadden reeds hun top bereikt

De eersten die afwijzend reageerden waren de artsen. Met voorop de aartsconservatieve Andreas Libavius, die in zijn waan dat alle kunsten en wetenschappen reeds hun hoogste volmaaktheid hadden bereikt, elke poging tot hervorming en elk geloof in vooruitgang onverwijld aan de kaak stelde als paracelsisme en zwarte magie. Voor de orthodoxe theologen waren de Rozenkruisers niets anders dan Schwenckfeldianen, Weigelianen, enthousiasten, wederdopers, verkapte Jezuïeten, Libertijnen, atheïsten of zelfs ongedierte. Lieden die alles wilden reformeren, dat wil zeggen deformeren. Voor de Jezuïet François Garasse vormden de Rozenkruisers een gevaarlijke samenzwering tegen religie en staat.

Sprookjes als basis voor historische romans

Een luthers theoloog sprak over de «nieuwe Arabische en Moorse Fraterniteit», waarachter in werkelijkheid een calvinistische broederschap schuilging die oproer en onenigheid wenste in het Roomse Rijk en zijn buurlanden. Via geïllustreerde pamfletten in verschillende talen verspreidden de Jezuïeten in Antwerpen de liederen van de vermeende Praagse hofkok, waarin deze de Rozenkruisers als handlangers van de Winterkoning (Frederik V, in 1620 koning van de Palts), beschimpt. Tenslotte geloofden de Calvinisten zelf dat sprookje dat de Rozenkruisers de ideologische wegbereiders voor de politiek van Friedrich von der Pfalz zouden zijn geweest. Een sprookje dat 20 jaar geleden door Frances Yates werd aangedikt en dat nog steeds historici en auteurs van historische romans weet te boeien.

Uitgerekend in Kassel, waar de eerste uitgaven van de *Manifesten van de Rozenkruisers* met goedkeuring van landgraaf Maurits werden gedrukt, vond in 1619, op bevel van diezelfde landgraaf, het eerste proces wegens Rozenkruiserij plaats. Beklaagde Philipp Homagius, schoonzoon van de drukker, werd niet alleen gevraagd of hij een adept van de broederschap was en wat hij van de Rozenkruisers dacht, maar ook welke relatie zij hadden met Friedrich von der Pfalz.

Manifesten als grap of serieus bedoeld?

De vraag die voor- en tegenstanders het meest bezighield, was natuurlijk of de Broederschap van het Rozenkruis, zoals ze in de Fama werd afgeschilderd, ook werkelijk bestond. Of dat het om een goedbedoelde dan wel kwalijke mystificatie ging. Deze vraag stelde vorst August von Anhalt zich reeds twee jaar voordat de *Fama Fraternitatis* verscheen. Dat was in 1612, toen hij Adam Haslmayrs antwoord aan de Rozenkruisers op eigen kosten liet drukken: «Over de broederschap, die - voor zover het niet alleen een discours betreft - een zeer goede providentie lijkt te hebben, kan ik nu niet veel schrijven; ik heb zowel haar confessie als haar apologie, waarnaar dit geschrift verwijst, onder ogen gehad.»

Maar omdat de broeders van het Rozenkruis na de publikatie van de *Manifesten* hardnekkig zwegen en zij niet reageerden op de vele aanmeldingen, probeerden de voorstanders dit «Silentium post Clamores» te verklaren en de daardoor ontstane gaten zelf op te vullen. Michael Maier beschreef de wetten van de Broederschap naar eigen idee in zijn *Themis Aurea* (1618). In *Speculum Sophicum Rhodo-Stauroticum* (1618) gaf Daniel Mögling eveneens een beschrijving van het collegium en hij verklaarde de axiomata van de Broederschap. Heinrich Nollius liet in 1623 de op de *Chymische Hochzeit* na mooiste Rozenkruisersroman - *Parergi Philosophici Speculum* - in Giessen drukken. Dat bezorgde hem onmiddellijk een proces van de Inquisitie. Adam Haslmayer, verkondiger van de *Theophrastica Sancta* was na 4,5 jaar dwangarbeid - vanwege zijn antwoord in 1612! - in Augsburg gaan wonen. Daar schreef hij verschillende tractaten ter bescherming van de Rozenkruisers en ter verklaring van hun boodschap. En Robert Fludd tenslotte, bracht in 1629 met zijn *Summum Bonum* het gehele Rozenkruisfenomeen op een hoger theoretisch niveau en ontwikkelde daaruit een tak van wetenschap naast magie, kabbala en alchemie.

Anderen hadden er plezier in verwarring te stichten. Aan de lopende band produceerden zij vlugschriften met Rozenkruisers-achtige titels. Tussen 1617 en

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Duitsland.

1620 publiceerde Friedrich Grick niet minder dan 20 van die geschriften, waarin hij als «Irenäus Agnostus, indignis notarius van de Broederschap», de Rozenkruisers de hemel in prees en tegelijkertijd - als Menapius - de scherpste en driftigste aanvallen op hen richtte.

Stroom van vlugschriften stichtte verwarring

De verwarring werd nog groter toen overal in Europa mensen opdoken die zich voor Rozenkruisers uitgaven. Of, die zich zelfs, zoals Philip Ziegler, de titel «koning van de Rozenkruisers» aanmaten. Het geheel werd nog ondoorzichtiger door de «rabies theologica» van de orthodoxe bewakers van de officiële kerken. Zij voelden zich bedreigd door het overal opduikende verlangen naar innerlijke religiositeit en naar vrij, praktisch, christelijk leven en denken, maar dat hadden zij zelf aangehaald. Voor hen waren alle dissidenten één pot nat. Of het nu Paracelsisten waren, dan wel Schwenckfeldianen, Weigelianen of aanhangers van Johannes Arndt. Het is geen toeval dat de volgende versregels van de bedachtzame theoloog Johann Gerhard zoveel werden geciteerd:

«Wie vlijtig nú Gods-dienst verricht, daarop zijn kennis en zijn werken richt, zal spoedig zijn een ketter, Rozenkruiser, of Weigeliaan, zoals het mij ook is vergaan.»

Wie waren nu werkelijk de auteurs?

Over de identiteit van de makers van de Rozenkruisers-manifesten hebben tijdgenoten zich natuurlijk het hoofd gebroken. Het lukte slechts weinigen binnen te dringen in dit goed bewaarde geheim. Zelfs de eerste uitgevers van de *Fama* en de *Confessio Fraternitatis* schijnen nooit te hebben geweten van wie de *Manifesten* afkomstig waren. Zo vond bijvoorbeeld de publikatie van de *Fama* kennelijk zonder instemming van de schrijver plaats. De eerste historisch naspeurbare geschreven kopie van de *Fama*, was het exemplaar dat Haslmayr eind 1610 in Tirol ontving en waaruit hij al in januari 1611 citeerde. Hij stuurde een kopie als Nieuwjaarsgeschenk aan vorst August von Anhalt, zijn maecenas. Voorzien van een notitie over de herkomst. Vlak voordat het antwoord van Haslmayr werd gedrukt, overwoog August von Anhalt de *Fama* zelf uit te geven via een geheime drukkerij. Hij wilde echter eerst nog een exemplaar van de daar vermelde *Confessio Fraternitatis* verkrijgen en wist precies bij wie hij moest zijn: bij de *Doctor zue Tübingen*, Tobias Hess. «Omdat deze de *Fama* bij zich zou hebben gehad.» Maar er gingen nog ruim twee jaren voorbij, voordat de vorst de eerste, in bronnen gedocumenteerde, geschreven kopie van de latijnse *Confessio* in handen kreeg.

Na een getuigenis van Johann Valentin Andreae in zijn *Tobiae Hessi Immortalitas* had Tobias Hess bij de orthodoxen in Tübingen een slechte naam gekregen. Hij zou een eigenzinnige ordebroeder, een fantast, het hoofd van alle utopisten, een droomuitlegger en een nieuwe profeet van twijfelachtig allooi zijn. Hess zou met zijn leerlingen en aanhangers een fanatiek verbond, geheime samenzweringen en een vereniging van obscure personen hebben gevormd. Maar toen Caspar Bucher in 1617 met zijn *Antimenippus* de eerste aanval op de Rozenkruisers lanceerde, werd niet de inmiddels overleden Tobias Hess, maar veeleer diens favoriete leerling Andreae met nauwelijks verhulde toespelingen als de belangrijkste dader aangewezen: «O, Gij doorluchtigste koning Menippus, die het van eenvoudig ordebroeder tot monarch heeft gebracht en Zich nu tot reformator van de hele wereld tracht te verheffen.» Caspar Bucher had zijn *Antimenippus* voor de gehele universiteit voorgedragen en de tekst direct daarna bij Cellius in Tübingen laten drukken. Maar de oorspronkelijke tekst, die hij al in maart van dat jaar aan Cellius had beloofd en die deze, als goed zakenman, al in zijn voorjaarscatalogus voor de Frankforter boekenbeurs als *Mededeling over de grote, wereldomvattende fantasie/over de Rozenkruiseriaanse Broederschap/ en over de grote fantast Menippo/Tübingen (gedrukt) bij Cellio.* had aangekondigd, vermeldde Andreae als de schrijver van de *Manifesten.* Gelukkig voor Andreae werden deze «mededelingen» of niet voltooid, of vlak voor het drukken ingetrokken. Iedereen in Tübingen wist wie de schrijver van de *Menippus* was. Want het universiteitsbestuur had lang overwogen of het boek niet openbaar moest worden verbrand, zoals Andreae 30 jaar later in zijn tot op heden onbekend gebleven tragedie *Theologia lamentans* had vermeld.

Ultimatum werd gesteld

Het lukte Andreae zelfs de gevaarlijke onruststoker Friedrich Grick te overtuigen van de goedbedoelde ideeën die hadden geleid tot het schrijven van de *Manifesten.* Onder de schuilnaam Menapius had Grick op 21 oktober 1619, aan het slot van een van zijn Irenäus-Agnostus-tractaten, de auteurs van de *Manifesten* definitief de oorlog verklaard. Hij stelde een ultimatum: binnen vijf maanden moesten zij vrijwillig aangeven dat zij de schrijvers waren en anders zou hij hun ware identiteit in zijn volgende pamflet publiceren. Andreae moest deze dreiging wel serieus nemen, want uit Gricks opmerkingen bleek dat hij de Rozenkruisers goed kende. Andreae zal zijn gevaarlijke tegenstander wel op zijn terugreis uit Oostenrijk in Altorf of Neurenberg hebben bezocht, hem hebben overtuigd dat het om een goed bedoeld spel ging en hem daarom om de noodzakelijke discretie hebben verzocht. Vast staat, dat Grick al op 22 november 1619 de uitslag meldde. En aan zijn laatste Irenäus-Agnostus-pamflet *Liber T oder Portus tranquilitatis* (juni 1620) voegde hij toe: «De auteur van de *Fama* en de *Confessionis* is mij zeer wel bekend/en heeft het slechts voor een korte tijd/en als plagerij gedaan». Van nu af was Grick vol lof over Andreae. Hij citeerde hem, samen met Besold en Erasmus, als kroongetuigen in zijn politieke pamflet tegen de oorlog.

Nieuwe strategie om hervorming door te voeren

Toen de zaak van de Rozenkruisers door de heftige reactie van de orthodoxen gevaarlijk werd en door het onwaardige spektakel van de pamflettisten een slechte naam had gekregen, hadden Andreae en zijn beste vrienden een strategie ontwikkeld om het oorspronkelijke reformatie-

Christoph Besold

programma zo mogelijk nog te redden. Ten eerste door alle sporen uit te wissen die hun betrokkenheid bij het ontstaan van de *Manifesten* konden verraden. Ten tweede door de *Manifesten* als fabels, kluchten, spel e.d. te bagatelliseren. Ten derde zouden zij door nieuwe hervormingsprogramma's en pogingen tot samenwerking de misstanden in religie en wetenschap uit de wereld willen helpen. Wilhelm Schickart heeft in 1619, met meer succes dan Andreae of Besold, die zich later tot globale veroordelingen van de Rozenkruisers lieten verleiden, deze opstelling in zijn vermetel advies aan de universiteit van Tübingen gepreciseerd. Hij schreef, dat men het kind niet met het badwater moest weggooien of het goede zonder discretie verwerpen. De *Fama* zou een filosofische schijnbenadering zijn, waarachter een ongeziene intelligentie schuilging (want zij berispte de dwalingen van de gewone filosofie en verlangde een reformatie, die nog velen van harte wensen). «Zo gaan zij slechts in zekerheid verder. Moge God hen geluk en succes schenken.»

Ex libris van Christoph Besold

Succes bleef ditmaal uit. Door de zelf gecreëerde mythe niet verder te voeden en door zich steeds verder af te keren van chiliastische, hermetische, utopische, paracelsistische en radicaal-mythische elementen in de *Manifesten* hadden Andreae en zijn vrienden zich van deze geschriften gedistantieerd. Het oorspronkelijke Rozenkruiserdom leefde echter voort. Het werd een onafscheidelijke component van het spiritualistische dissidentendom en van natuurfilosofische vernieuwingsbewegingen in heel Europa. Men denke slechts aan de zogenaamde Rozenkruisers van Sleeswijk-Holstein, de Societas regalis Jesu Christi van Johann Permaier, de door Jakob Böhme beïnvloede theosofische bewegingen, de antikerkelijke radicalen à la Breckling, het radicale piëtisme, het chiliasme van Seidenbecher, Petersen of Serarius, het Jesueliten-genootschap dat Quirinus Kuhlmann in Moskou wilde stichten (bijna alle lijfartsen van de tsaren tussen 1617 en 1683 sympathiseerden met de Rozenkruisers); verder aan het libertinage erudit in Frankrijk en Italië, de vernieuwing van de chemische, mozaïsche en natuurmystieke filosofie in Engeland, Zweden en Nederland, de strijd rond John Webster in Engeland, de overal in Europa opkomende Sociëteitsbeweging en niet in de laatste plaats aan de directe voorstadia van de Engelse vrijmetselarij. Zelfs Comenius, die in zijn *Labyrinth van de wereld* een treurig beeld van de Rozenkruisers had getekend, vroeg zich in zijn laatste en meest radicale werk (*Clampres Eliae*) af, of zijn eigen hervormingsprogramma eigenlijk niet hetzelfde inhield als de «Algemene reformatie» van de Rozenkruisers.

Achtergronden vervaagden in de 18de eeuw

Het historisch onderzoek heeft altijd de grootste moeite gehad met het fenomeen «Rozenkruisers». Daaraan was niet alleen de 18de eeuw schuldig, toen de ware historische achtergrond van de *Manifesten* vaag was geworden doordat Rozenkruiserij werd verward met legen-

den over Tempelieren, met antieke mysteriën en met vermoedelijke middeleeuwse bronnen van de vrijmetselarij. Deze verwarring begon al met de niet geautoriseerde publikatie van de *Manifesten* en nam toe naarmate de strijd voortduurde. Pas in 1648, toen de strijd al lang geluwd was, lukte het Abraham von Franckenberg en de chiliast Seidenbecher om Andreae als auteur van de *Manifesten* te identificeren. Seidenbecher gaf het door aan Breckling in Amsterdam en deze vond hun identificatie jaren later bevestigd in een brief van Johann Arndt. Toen begin 18de eeuw Gottfried Arnold in zijn *Kerk- en kettergeschiedenis* tot dezelfde conclusie kwam, protesteerden de lutherse historici Cyprianus in Gotha en Carolus en Fischlin in Tübingen heftig omdat een zo verdienstelijk man in diskrediet werd gebracht. Ook de veel beter geïnformeerde Kazauer schreef in 1715 in zijn *Disputatio solemnis de Rosaecrucianis* dat de bewering over het auteurschap van Andreae een fatsoenlijk theoloog onwaardig was. Johann Georg Walch, geschiedschrijver van kerkelijke conflicten, bleek in dit opzicht «fatsoenlijk genoeg». Hij opperde Joachim Junger als auteur en sprak niet over Andreae. Pas toen Herder en Nicolai de passage uit Andreae's autobiografie publiceerden, waarin deze toegaf auteur van de *Chymische Hochzeit* te zijn, groeide het inzicht dat ook de *Fama* en de *Confessio* geheel of gedeeltelijk van Andreae zouden kunnen zijn. Bij deze mening sloten zich ook Von Murr, Buhle, Burk en Andreae's eerste biograaf, Wilhelm Hossbach, aan. En een generatie later ook de Jungius-biograaf Gurauer. Alleen Johann Friedrich von Meyer (1827) had bedenkingen. Hij meende dat Andreae de *Manifesten* hoogstens vertaald kon hebben. Van toen af ging de strijd vooral over de vraag of Andreae het serieus of als een grap had bedoeld. Totdat, vlak voor 1900, Ferdinand Katsch (om van Andreae geen leugenaar te maken) en Jan Kvacala (historisch nauwkeuriger, maar uiteindelijk toch om dezelfde reden), Andreae's auteurschap weer in twijfel trokken. Zij stonden echter alleen. Zowel Begemann, Pust en Wulf, als Will Erich Peuckert, tot dan de grootste kenner van Rozenkruisersgeschriften en theosofische literatuur, plaatsten Andreae weer centraal. In 1926 sloot de germanist Richard Kienast Andreae om taalkundige redenen uit als auteur. Toen Kienast als eerste de moeite nam de werken van Andreae's mentor en vriend Christoph Besold te lezen, vond hij daarin prachtige hermetische en chiliastische teksten. Hij concludeerde meteen dat Besold de auteur van de *Confessio Fraternitatis* moest zijn. De these van Kienast werd door Adolf Santing overgenomen in zijn mooie uitgave *De Manifesten der Rosenkruisers*. Ook enkele lexica van de Duitse literatuur namen haar op. Zowel Peuckert als Hans Schick (nog steeds de enigen die een goed gedocumenteerde geschiedenis van de Rozenkruisers hebben geschreven), beschouwden Andreae als de auteur.

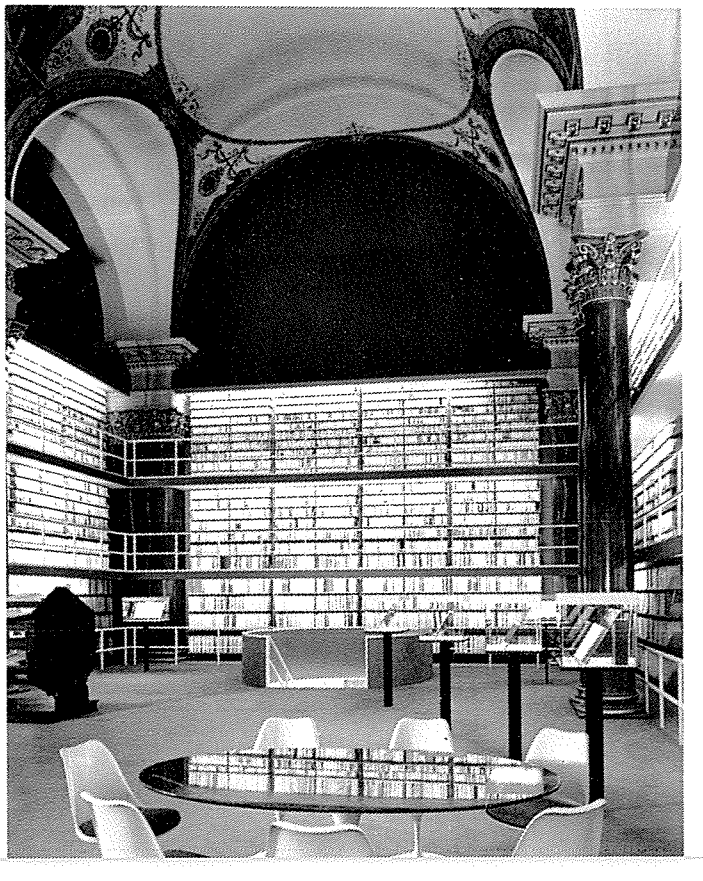

Deel van de collectie te Wolfenbüttel

Andreae geen aandeel in het schrijven van de *Manifesten*?

De Fransman Paul Arnold was de eerste die de drie *Manifesten* zag als een gezamenlijk werk van Andreae's vriendenkring. De Amerikaan Montgomery en de Engelse Yates interpreteerden de hele zaak anders. Volgens Montgomery was Andreae een volkomen orthodoxe Lutheriaan. En Besold was al katholiek geworden. Geen van beiden kon dus een aandeel hebben gehad in het ontstaan van de Rozenkruisers. Verder zou Andreae zijn *Chymische Hochzeit* hebben geschreven om de beweging van de Rozenkruisers - volgens Montgomery zonder meer een heidense beweging die al in de vorige eeuw bestond - te kerstenen. Yates daarentegen, die de Rozekruiserij uitsluitend rond de persoon en de politiek van Friedrich von der Pfalz en zijn Engelse hof in Heidelberg plaatste, nam nooit de moeite om Besold of Tobias Hess te noemen. Zij maakte de *Fama* en de *Confessio* weer anoniem. Waarbij zij hoopte een auteur in de Palts te kunnen vinden. Toen dat mislukte, stelde zij opnieuw Joachim Jungius voor, omdat een verbannen hofbeambte in Heidelberg daarover met de filosoof Leibniz zou hebben gesproken.

Terwijl de stellingen van Montgomery, en vooral die van Yates, ook in het Duitse taalgebied onverwacht groot succes hadden, hebben Richard van Dülmen, Martin Brecht en Roland Edighoffer sinds 1977, door diepgaand historisch onderzoek, de feitelijke situatie eindelijk gereconstrueerd. Het belangwekkendste was ongetwijfeld dat Brecht en Edighoffer, gelijktijdig en onafhankelijk van elkaar, centrale teksten van de *Confessio Fraternitatis* in de *Theca Gladii Spiritus* (1616) hadden bestudeerd. Andreae had deze teksten wel als werk van Hess gepubliceerd, maar ze in zijn autobiografie als «eigen werk» (plane mea) aangemerkt.

Tobias Hess: initiator en leraar

Daarmee had hij zich als de gezochte auteur impliciet bekend gemaakt. Nu staat vast dat de chiliast en paracelsist Tobias Hess, die Andreae als vader, broeder, leraar, vriend en kameraad tot na zijn dood heeft vereerd en verdedigd, de initiator en het centrum van de groep vormde waaruit de Rozenkruisers *Manifesten* zijn voortgekomen. Of deze uitsluitend door Andreae (zoals ik geneigd ben te denken) of in samenwerking met andere leden van de groep zijn geredigeerd, is van secundair belang. Tegenwoordig is onze belangrijkste taak de overal verspreide en moeilijk toegankelijke Rozenkruisersgeschriften uit de 17de eeuw in manuscript of in druk te verzamelen, in bibliografieën te beschrijven, te onderzoeken en ze dan in hun respectievelijke historische en ideologische context te plaatsen. Pas dan is het mogelijk een volledige geschiedenis van het fenomeen Rozenkruisers te schrijven en wetenschappelijk het effect op het culturele en religieuze leven in Europa te bepalen.

Dr. Carlos Gilly,
Bibliothecaris Bibliotheca Philosophica Hermetica